

Suomen kielen omistusmuotojärjestelmä ja omistuksen lajit arkikeskusteluissa

Otso Norblad

Pro gradu -tutkielma

Kieliasiantuntijuuden tutkinto-ohjelma, suomen kieli

Kieli- ja käännöstieteiden laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Toukokuu 2022

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Kieliasiantuntijuuden tutkinto-ohjelma, suomen kieli

Otso Norblad

Suomen kielen omistusmuotojärjestelmä ja omistuksen lajit arkikeskusteluissa

Sivumäärä: 46 s.

Tarkastelen pro gradu -tutkielmassani omistusmuotojen käyttöä ja vaihtelua suomenkielisissä arkikeskusteluissa. Tutkimani omistusmuodot ovat substantiivilausekkeita, joihin sisältyy joko possessiivisuffiksi (*kirjani*), genetiivimuotoinen persoonapronominimääräite (*minun kirja*) tai molemmat (*minun kirjani*). Näiden omistusmuototyyppien vaihtelu muodostaa omistusmuotojärjestelmän.

Puhekielen omistusmuotojärjestelmää koskevassa tutkimuksessa on havaittu, että possessiivisuffiksien käyttö on selvästi vähentynyt esimerkiksi 1970-luvun ja 1990-luvun aineistoja verratessa. Possessiivisuffiksittomia muotoja on kuitenkin esiintynyt jo vanhoissa kansanmurteissa. Possessiivisuffiksien ja persoonapronominien vaihteluun ja työnjakoon on vaikuttanut erityisesti omistusmuodon refleksiivisyys. Selvitän tutkielmassani, vastaako omistusmuotojen vaihtelu arkikeskusteluaineistossa niitä tuloksia, joita aiemmassa tutkimuksessa on saatu murreaineistoista ja sosiolingvivististä haastatteluaineistoista.

Omistusmuodoilla ilmaistaan varsinaisen omistamisen lisäksi monenlaisia suhteita omistajan ja omistettavan välillä. Omistussuhteet jaetaan usein erottamattomaan omistukseen, kuten perhesuhteisiin ja erilaisiin osa-kokonaisuussuhteisiin, ja erotettavissa olevaan omistukseen. Monissa kielissä näiden välinen ero on usein myös kieliopillinen, eli niitä ilmaistaan eri rakentein. Tavoitteeni on selvittää, onko myös suomen kielessä omistussuhteen laadulla vaikutusta omistusmuotojen käytön vaihteluun.

Tutkimusaineistoni on peräisin Arkisyn-korpuksesta, ja se koostuu yksikön 1. ja 2. persoonan omistusmuodoista. Luokittelen aineistoni omistussuhteen laadun perusteella kuuteen eri omistuksen lajiin. Tarkastelen omistusmuotojen vaihtelua omistusmuodon refleksiivisyyden perusteella sekä eri omistuksen lajeissa määrällisesti ja laadullisesti.

Tutkimustulosteni perusteella omistusmuotojen käyttö arkikeskusteluissa ei eroa merkittävästi aiempien tutkimusten tuloksista. Refleksiivisyys on merkittävä vaihtelua selittävä tekijä: refleksiivisistä omistusmuodoista enemmistö on possessiivisuffiksillisia, ei-refleksiivisistä taas enemmistö on suffiksittomia. Yksikön 2. persoonassa possessiivisuffiksia käytetään jonkin verran enemmän kuin yksikön 1. persoonassa.

Refleksiivisissä omistusmuodoissa on viitteitä siitä, että esimerkiksi ruumiinosia tarkoittavat, erottamatonta omistusta ilmaisevat omistusmuodot ovat useammin possessiivisuffiksillisia. Sen sijaan erotettavissa olevan, konkreettisen omistuksen yhteydessä käytetään useammin pelkkää pronominia myös refleksiivisissä tapauksissa. Aiemmista tutkimuksista poiketen konkreettista omistusta ilmaisevia omistusmuotoja on aineistossa myös verrattain paljon, noin neljännes. Sukulaisuussuhteita ilmaisevia omistusmuotoja taas esiintyy vähemmän kuin haastatteluaineistoista tehdyissä tutkimuksissa. Tutkimusaineiston luonne vaikuttaa siis omistusmuotojen esiintymisiin.

Avainsanat: possessiivisuffiksit, persoonapronominit, omistusmuodot, puhekieli

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
1.1	Tutkimuksen lähtökohdat ja tutkielman rakenne	4
1.2	Aiempi tutkimus	5
1.3	Tutkimuksen tavoitteet	6
1.4	Tutkimusaineisto ja tutkimusetiikka	7
2	Omistusmuodot	9
2.1	Omistus kielellisenä ilmiönä	9
2.1.1	Omistussuhteiden luokittelua	9
2.1.2	Predikatiivinen ja attributiivinen omistus	12
2.2	Suomen kielen omistusmuotojärjestelmä	14
2.2.1	Taustaa ja käsitteitä	14
2.2.2	Omistusmuodot puhekielessä ja possessiivisuffiksien harvinaistuminen	17
2.2.3	Omistusmuodot kirjakielessä ja yleiskielen normit	18
3	Aineisto ja sen luokittelu	21
4	Omistusmuotojen käyttö arkikeskusteluissa	26
4.1	Refleksiiviset ja ei-refleksiiviset omistusmuodot	26
4.2	Omistuksen lajit	28
4.2.1	Sukulaisuussuhteet ja muut ihmissuhteet	28
4.2.2	Ruumiinosat ja abstrakti erottamaton omistus	31
4.2.3	Konkreettinen omistus	34
4.2.4	Abstrakti omistus ja muut kuuluvuussuhteet	37
5	Päätäntö	42
6	Lähteet	44
	Aineslähteet	44
	Muut lähteet	44

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen lähtökohdat ja tutkielman rakenne

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastelen suomenkielisten arkikeskusteluiden omistusmuotojärjestelmää. Omistusta tai omistuksenkaltaista kuuluvuutta ilmaisevat kielelliset rakenteet voidaan yleisesti jakaa kahteen tyyppiin: predikatiiviseen eli verbaaliseen omistukseen ja attributiiviseen eli nominaaliseen omistukseen (Heine 1997: 25–26). Suomen kielessä predikatiivista omistusta ilmaistaan yleisimmin omistuslauseella, jossa omistaja (omistuslauseen teema) on yleensä adessiivisijainen, verbinä on *olla* ja omistettavaa ilmaisee verbinjälkeinen substantiivilauseke: *minu-lla on kirja* (VISK § 895). Attributiivista omistusta ilmaistaan suomessa genetiivimäärittein (*Maija-n kirja*, *minu-n kirja[-ni]*) sekä possessiivisuffiksien (*kirja-ni*) (ks. VISK § 96, § 1232). Keskityn tutkielmassani juuri attributiivisiin omistusmuotoihin.

Omistusmuodoilla tarkoitan tässä tutkielmassa Paunosta (1995: 502) mukailleen sellaisia attributiivista omistusta ilmaisevia substantiivilausekkeita, joissa esiintyy joko possessiivisuffiksi (*kirjani*), persoonapronomini genetiivimääritteenä (*minun kirja*) tai molemmat (*minun kirjani*). Nämä omistusmuototyypit ja niiden vaihtelu muodostavat omistusmuotojärjestelmän. Tutkielmassani selvitän, miten eri omistusmuototyypit esiintyvät arkikeskusteluaineistossa ja mitkä tekijät niiden käyttöön vaikuttavat. Erittelen ja analysoin lisäksi sitä, millaisia omistajan ja omistettavan välisiä suhteita omistusmuodoilla ylipäättään ilmaistaan. Vertailen tuloksiani myös aikaisempaan omistusmuotojärjestelmän tutkimukseen.

Possessiivisuffiksien käyttö tai erityisesti käyttämättömyys on yksi niin kielenhuoltajien kuin kielestä kiinnostuneiden maallikoiden vakiokeskustelunaiheista. Possessiivisuffiksien käyttö on kirjoitetussa yleiskielessä vahva normi. Possessiivisuffiksia on pidetty ensisijaisena ja erityisen suomalaisena tapana ilmaista omistusta, kun taas turhaa persoonapronominin käyttöä on pidetty epäsuomalaisena ja sitä on kehoitettu välttämään (Paunonen 1995: 501–502, 505). 1900-luvun jälkipuolella possessiivisuffiksien käyttö alkoi tutkimusten perusteella kuitenkin vähentyä erityisesti puhutussa, mutta myös kirjoitetussa kielessä (Ikola 1992: 176–183; Paunonen 1995). Toisaalta omistusmuotoja koskeva tutkimus on myös osoittanut, että vanhastaankin suomen murteissa on esiintynyt nk. inkongruenteja eli vain persoonapronominin sisältäviä muotoja (Ikola 1992: 183–192). Tässä tutkielmassa pyrin käsittelemään possessiivisuffiksia ja personapronominimääritettä vaihtoehtoisina omistuksen

merkitsemisen tapoina, jotka ovat yhtä luonnollisia. En siis katso possessiivisuffiksin olevan olennaisesti oikeampi, ensisijaisempi tai suomalaisempi omistuksen ilmaisemisen tapa persoonapronominiin verrattuna.

Tässä johdantoluvussa käyn tiiviisti läpi aiheesta tehtyä aiempaa tutkimusta, määrittelen tutkimukseni tavoitteet ja tutkimuskysymykset sekä esittelen lyhyesti tutkimusaineistoni. Luvussa 2 luon katsauksen omistukseen kielellisenä ilmiönä yleisen kielitieteen ja kielitypologian näkökulmasta sekä erittelen suomen kielen omistusmuotojärjestelmän piirteitä aiemman tutkimuksen perusteella. Luvussa 3 kuvailen tarkemmin tutkimusaineistoani ja sen luokittelua. Luvussa 4 esitän kvantitatiivisia huomioita omistusmuotojen jakautumisesta aineistossa ja analysoin refleksiivisyyden sekä omistussuhteen laadun vaikutusta omistusmuodon valintaan myös kvalitatiivisesti. Luvussa 5 esitän tutkielmani yhteenvedon ja päätelmiä tutkimustuloksistani.

1.2 Aiempi tutkimus

Varhaisen yleisesityksen suomen kielen possessiivisuffikseista on esittänyt Julius Mark väitöskirjassaan *Die Possessivsuffixe in den uralischen Sprachen* (1925). Possessiivisuffiksien viittaussuhteita on selvittänyt Eeva Lindén (1959), ja erityisesti kolmannen persoonan possessiivisuffiksin käyttöä ovat tutkineet Marjatta Palander (1998) ja Pentti Vartiainen (2002). Possessiivisuffiksien harvinaistumiseen ja omistusmuotojärjestelmän muutokseen on kiinnitetty tieteellistä ja kielenhuollollista huomiota 1970-luvulta alkaen, ja aiheesta on keskusteltu ja sitä on tutkittu etenkin 1990-luvun alussa (ks. Paunonen 1995: 501–502). Esimerkiksi Osmo Ikola (1992) tarkasteli varsin perusteellisesti possessiivisuffiksien käytön vaihtelua Lauseopin arkiston yleiskielen aineistossa ja murreaineistossa. Valma Yli-Vakkuri (1992) taas pohti omistusliitteiden tulevaisuutta ylioppilaskoeaineiston valossa.

Yksi merkittävimmistä aihetta käsitelleistä tutkimuksista on Heikki Paunosen (1995) artikkeli *Puhesuomen muuttuva omistusmuotojärjestelmä*, jossa vertailtavina olivat 1970-luvun ja 1990-luvun Helsingin puhekielen aineistot. Paunosen vaikutus näkyy Hanna-Marika Mitrusen (2005) ja Riitta Järvisen (2011) pro gradu -tutkielmissa, joissa tarkastellaan omistusmuotoja Tampereen puhekielessä sekä perihämäläisessä Virtain Vaskiveden murteessa. Nojaan myös omassa tutkielmassani pitkälti Paunosen kuvaukseen ja määritelmiin omistusmuotojärjestelmästä. Esittelen näiden tutkimusten tuloksia laajemmin luvussa 2.2.

Omistusta yleisen kielitieteen ja kielitypologian näkökulmasta lähestyvä perusteos on Bernd Heinen *Possession* (1997), johon viitataan monissa aihetta käsittelevissä tutkimuksissa. Pyrinkin tutkielmassani taustoittamaan ja kontekstualisoimaan suomen kielen omistusmuotojärjestelmän kuvausta myös yleisen kielitieteen, kognitiivisen kielentutkimuksen ja kielitypologisen tutkimuksen avulla.

1.3 Tutkimuksen tavoitteet

Tutkimukseni tavoitteena on arkikeskusteluaineiston avulla kuvata ja analysoida nykypuhekielen omistusmuotojärjestelmää. Puhesuomen omistusmuotojärjestelmää koskeva tutkimus on enimmäkseen perustunut dialektologisiin ja sosiolingvistisiin haastatteluaineistoihin ja keskittynyt erityisesti diakronisen muutoksen tutkimukseen. Tutkimuksen laajentaminen arkikeskusteluihin voi siis tuottaa aivan uusia havaintoja. Esimerkiksi toisen persoonan omistusmuodot ovat useimmissa tutkimuksissa jääneet varsin vähälle huomiolle, sillä toisen persoonan käyttö on haastatteluaineistoissa vähäisempää kuin keskusteluissa, kuten Paunonen (1995: 405) ja Mitrunen (2005: 18) toteavat. Lisäksi aiemmassa tutkimuksessa käytetyt aineistot alkavat olla jo vanhoja, uusimmatkin niistä (Mitrunen 2005 & Järvinen 2011) ovat vuosilta 1996 ja 1997. Arkisyn-aineiston keskustelut ulottuvat 1990-luvulta 2010-luvulle, joten ne antavat ainakin hieman tuoreemman kuvan ilmiöstä. Vaikka possessiivisuffiksien käyttö on usein kiivaitakin kielenhuollollisia mielipiteitä herättävä aihe, on sitä kuitenkin tutkittu 1990-luvun jälkeen varsin vähän. Uudelle tutkimukselle on siis tarvetta.

Keskityn tutkielmassani yksikön 1. ja 2. persoonan omistusmuotoihin. Aiemman tutkimuksen perusteella 3. persoonan omistusmuodoissa refleksiivisyys on niin merkittävä vaihtelua selittävä tekijä, että uskon 1. ja 2. persoonan muodoista löytyvän enemmän uutta tutkittavaa. Yksikön 1. persoonan muodoista on runsaasti aikaisempaa tutkimusta, mutta 2. persoonan muodoista hyvin vähän, joten tämä rajaus sekä mahdollistaa vertailun aiempaan tutkimukseen että täydentää aiempaa tutkimusta. Alustavien havaintojen perusteella monikon 1. ja 2. persoonan omistusmuotojen esiintymät arkikeskusteluissa olivat enimmäkseen *meidän/teidän äiti* -tyyppisiä, perhettä ilmaisevia tapauksia, joita on jo tutkittu varsin paljon (ks. luku 2.2), joten päätin rajata ne tutkimukseni ulkopuolelle.

Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

1. Miten eri omistusmuototyyppien käyttö vaihtelee ja jakautuu keskusteluaineistossa? Kuinka paljon omistusmuotojen refleksiivisyys selittää vaihtelua? Eroaako yksikön 2. persoonan vaihtelu yksikön 1. persoonan vaihtelusta? Miten tulokset vertautuvat aiempaan tutkimukseen?
2. Millaisia omistussuhteita omistusmuodoilla ilmaistaan? Miten omistusmuodot vaihtelevat omistuksen eri lajeissa? Voiko omistussuhteen laatu selittää omistusmuotojen vaihtelua?

Hypoteesini ensimmäiseen tutkimuskysymykseen on, että omistusmuotojen vaihtelu keskusteluaineistossa ei merkittävästi eroa aiemmasta tutkimuksesta eikä yksilön 2. persoonan vaihtelu yksikön 1. persoonasta. Koska Arkisyn-aineistot ovat kuitenkin hieman uudempia kuin 1990-luvun puhekielen aineistot, voi olla, että possessiivisuffiksittomuus on vallannut lisää alaa.

Toisen tutkimuskysymyksen osalta tavoitteenani on luoda omistussuhteiden laadullinen luokittelujärjestelmä, joka mahdollistaa omistuksen lajien keskinäisen vertailun.

Omistusrakenteita koskevaan kielitypologiseen tutkimukseen (ks. luku 2.1) perustuva hypoteesini on, että erottamatonta omistusta, kuten perhesuhteita tai ruumiinosia, merkitään useammin possessiivisuffiksilla kuin erotettavissa olevaa omistusta.

1.4 Tutkimusaineisto ja tutkimusetiikka

Olen koonnut tutkimusaineistoni Arkisyn-korpuksesta eli Suomenkielisten arkikeskustelujen morfosyntaktisesta tietokannasta. Tietokanta on rakennettu Turun yliopiston suomen kielen ja suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen oppiaineessa, ja siihen on koottu arkikeskusteluaineistoa Helsingin yliopiston Keskusteluntutkimuksen arkistosta, Turun yliopiston Lauseopin arkistosta sekä hankkeen yhteydessä kerätyistä nauhoituksista. Arkisyn käsittää 27 nauhoitetta kahdenkeskisistä ja monenkeskisistä keskusteluista, jotka sisältävät yhteensä 44 607 puheenvuoroa. (LA.) Arkisyn on käytettävissä Kielipankin Korp-hakuliittymän kautta, mutta omassa tutkimuksessani olen käyttänyt Turun yliopiston sisäistä hakuliittymää. Käsittelen aineistoni kokoamista ja sen luokittelua tarkemmin luvussa 3.

Arkisyn-aineistossa esiintyvät informantit ovat antaneet luvan aineiston tutkimus- ja opetuskäyttöön. Henkilön- ja paikannimet on pseudonymisoitu aineiston litteraateissa.

Aineiston keskustelut on kerätty pitkän aikajakson aikana eri paikkakunnilta, eikä informanteista ole tietokannassa tarkkoja taustatietoja, kuten ikää tai sukupuolta. Puhujat ovat kuitenkin enimmäkseen etelä- ja länsisuomalaisia nuoria ja keski-ikäisiä. (Arkisynista tarkemmin ks. Suomalainen 2020: 30–32.) Taustatietojen puute toisaalta osaltaan varmistaa, että informantit eivät ole tunnistettavissa, mutta toisaalta estää kielenulkoisten taustamuuttujien huomioonottamisen analyysissä. Koska kyse on arkikeskusteluista ja suurin osa keskustelijoista on toisilleen läheisiä, saattavat keskustelut sisältää myös yksityiselämää koskevia, arkaluontoisiakin tietoja. Esimerkkejä valitessani kiinnitän huomiota siihen, etten turhaan poimi esimerkkejä juuri arkaluontoisimmista keskustelunaiheista.

2 Omistusmuodot

2.1 Omistus kielellisenä ilmiönä

2.1.1 Omistussuhteiden luokittelua

Omistus on kielellinen universaali, eli omistusilmauksia esiintyy oletettavasti kaikissa maailman kielissä. Omistuksen kognitiivisen luonteen määrittely on kuitenkin ollut vaikeaa, ja omistuksen käsitettä on kuvailtu epämääräiseksi tai sumeaksi. Omistusrakenteita käytetään ilmaisemaan laajasti erilaisia suhteita ja kuuluvuuksia eri olioiden välillä, muitakin kuin varsinaista omistusta. (Heine 1997: 1–2.) Omistusilmausten osapuolina ovat omistaja (*possessor*) ja omistettava (*possessee*). Omistettavan tarkoitteen perusteella voidaan erottaa esimerkiksi konkreettinen omistus (*Minulla on kaksi kissaa*), sosiaalinen omistus (*Minulla on kaksi siskoa*) ja abstrakti omistus (*Minulla ei ole aikaa*). (Mt.: 9.)

Erityisen usein omistussuhteet jaetaan erottamattomaan (*inalienable*) ja erotettavissa olevaan (*alienable*) omistukseen. Erottamattomassa omistuksessa omistettavaa ei tavallisesti voi erottaa omistajastaan. Erottamattomaan omistukseen lasketaan erityisesti sukulaisuussuhteet sekä ruumiinosat tai muut osa-kokonaisuussuhteet. Esimerkiksi *minun käteni* ei ole irrallinen esine vaan kiinteä osa omistajaansa. Vaikka *minun ystäväni* voi lakata olemasta puhujan ystävä ja olla myös kenen tahansa muun ystävä, on *minun äitini* tiukemmin sidoksissa juuri puhujaan: omistajan (*minä*) ja omistettavan (*äiti*) vanhempi–lapsisuhde ei periaatteessa voi lakata, eikä sitä voi erottaa omistajasta. (Heine 1997: 10–16.)

Monissa kielissä erottamattoman ja erotettavissa olevan omistuksen jako ei ole ainoastaan semanttinen, vaan myös kieliopillinen: erottamatonta ja erotettavissa olevaa omistusta merkitään eri rakentein. Tällaisissa kielissä omistusilmausten jaottelu semanttisiin luokkiin voi saada jopa kieliopillisen suvun piirteitä. Erottamattomuuden määritelmä ja erottamattoman omistuksen rajaus on kuitenkin hyvin kielikohtaista – esimerkiksi lekseemi ’vaimo’ voi joissain kielissä kuulua erottamattoman omistuksen luokkaan, toisissa taas erotettavissa olevan omistuksen luokkaan. Erottamattoman omistuksen luokka on yleensä suljettu, eli siihen kuuluvien lekseemien määrä on rajallinen eikä yleensä laajene, kun taas erotettavissa olevan omistuksen luokka on avoin ja rajaton. (Heine 1997: 10–16, 172.)

Bernd Heine (1997: 34–35) on erotellut tarkemmin seitsemän omistuksen lajia (*possessive notions*). Hyödynnän tätä luokittelua soveltuvilta osin oman aineistoni luokittelun pohjana

luvussa 3 ja analyysissäni luvussa 4.2. Heinen määrittelemät omistuksen lajit ovat seuraavat (esimerkit mp.):

1. **Fyysinen omistus** (*physical possession*): omistaja ja omistettava ovat fyysisessä yhteydessä toisiinsa viittaushetkellä. Esim. *I want to fill in this form; do you have a pen?*
2. **Väliaikainen omistus** (*temporary possession*): omistaja voi käyttää omistettavaa rajallisen ajan, mutta tällä ei ole siihen omistusoikeutta. Esim. *I have a car that I use to go to the office but it belongs to Judy.*
3. **Pysyvä omistus** (*permanent possession*): omistettava on omistajan omaisuutta – vastaa länsimaisten yhteiskuntien juridista käsitystä omistuksesta. Esim. *Judy has a car but I use it all the time.*
4. **Erottamaton omistus** (*inalienable possession*): erityisesti ruumiinosat ja sukulaiset. Esim. *I have blue eyes / two sisters.*
5. **Abstrakti omistus** (*abstract possession*): omistettava ei ole näkyvä tai aistittava, vaan esim. sairaus, tunne tai muu abstrakti käsite. Esim. *He has no time / no mercy.*
6. **Eloton erottamaton omistus** (*inanimate inalienable possession*): erottamattoman omistuksen kaltainen osa-kokonaisuussuhde, mutta omistaja on eloton. Esim. *That tree has few branches* – puu on toki todellisuudessa elollinen (ts. elävä) olio, joten tässä *eloton* ei ole osuvin suomennos englannin *inanimate*-termille.
7. **Eloton erotettavissa oleva omistus** (*inanimate alienable possession*): omistaja on eloton, mutta omistettava on siitä erotettavissa. Esim. *That tree has crows on it.*

Heine määrittelee omistuksen lajit viiden prototyyppisen ominaisuuden perusteella:

- I. Omistaja on ihminen.
- II. Omistettava on konkreettinen esine.
- III. Omistajalla on oikeus käyttää omistettavaa.
- IV. Omistaja ja omistettava ovat spatiaalisesti läheisiä.
- V. Omistuksella ei ole kuviteltavissa olevaa aikarajaa. (Heine 1997: 39)

Asetelmassa 1 on esitetty Heinen piirreanalyysi omistuksen lajeista yllä mainittujen ominaisuuksien perusteella.

Asetelma 1. Omistuksen lajien (*possessive notions*) ominaisuudet Heinen (1997: 39) mukaan

	fyysinen	väliaikainen	pysyvä	erottamaton	abstrakti	eloton erottamaton	eloton erotettava
I	+	+	+	+	+	-	-
II	+	+	+	+	-	+	+
III	+	+	+	+ / -	-	-	-
IV	+	+	+	+ / -	+	+	+
V	-	-	+	+	+ / -	+	-

Omistuksen lajeista prototyypisin on pysyvä omistus. Fyysinen, väliaikainen ja erottamaton omistus ovat melko prototyypisiä, abstrakti omistus ja elottoman omistuksen lajit vähiten prototyypisiä. (Heine 1997: 40.) Englanniksi näitä kaikkia voi ilmaista *have*-verbillä tai genetiivirakenteilla (mt.: 35). Suomeksikin muut omistuksen lajit kääntyvät helposti omistusrakenteiksi, mutta elotonta (varsinkin erotettavissa olevaa) omistusta ei ole suomeksi yhtä luontevaa ilmaista niillä. Heinen (mp.) esimerkki *The tree has crows on it* kääntyisi suomeksi eksistentiaalilauseena *Puussa on variksia*. Attributiivinen omistusrakenne *puun varikset* voisi olla mahdollinen, mutta ei kuulosta luontevalta. Heinen toinen esimerkki *My study has a lot of useless books in it* kääntyisi samoin eksistentiaalilauseeksi *Työhuoneessani on paljon turhia kirjoja* – myös *työhuoneellani* on mahdollinen, mutta hahmottuu silti enemmän paikan kuin omistuksen ilmauksena. Attributiivinen omistusrakenne *työhuoneeni turhat kirjat* kuulostaa kuitenkin luontevammalta kuin edellisessä tapauksessa.

Heine on määrittänyt muut kuin elottomat omistuksen lajit prototyypisiksi ominaisuuden I osalta, mutta toki ainakin fyysisessä ja erottamattomassa omistuksessa voi omistajana olla muukin elollinen olio kuin ihminen, esim. *Kissalla on pallo / vihreät silmät*. Samoin erottamattomassa omistuksessa omistettava, esim. sukulainen, ei välttämättä ole varsinaisesti konkreettinen esine (*concrete item*, ominaisuus II).

Huumo ja Inaba (1997: 30) erottavat omistussuhteiden joukossa toisistaan possessiiviset, habitiiviset ja (habitiivis-)lokaaliset suhteet. Näistä possessiivinen suhde vastaa Heinen pysyvää omistusta, habitiivinen suhde väliaikaista ja lokaalinen suhde fyysistä omistusta. Mitrunen (2005: 70–71) kutsuu Heinen pysyvää omistusta (Huumon ja Inaban possessiivista omistussuhdetta) konkreettiseksi omistamiseksi ja rajaa sen Heinen kolmen ensimmäisen

prototyypin ominaisuuden perusteella: 1) omistaja on ihminen, 2) omistettava on konkreettinen esine ja 3) omistajalla on oikeus käyttää omistettavaa. Mitrinen huomauttaa kuitenkin, ettei esimerkiksi ”konkreettisen esineen” määritelmä ole aivan yksiselitteinen. Ainoastaan näiden kolmen kriteerin perusteella rajattu konkreettinen omistaminen ei myöskään vastaa vain possessiivista suhdetta eli pysyvää omistusta vaan voi hyvin käsittää myös väliaikaisen omistuksen eli habitiivisen suhteen, jossa omistajalla on oikeus käyttää omistettavaa.

Omistusrakenteilla ja genetiivillä ilmaistaan kielestä riippuen myös monia muunlaisia suhteita. Langacker (1995: 56–57) mainitsee (hivenen makaabereina) esimerkkeinä mm. omistajan suorittaman toiminnan (*Oswald's assassination*) ja omistettavan kokeman toiminnan (*Kennedy's assassination*). Indoeurooppalaisissa kielissä genetiivin ja omistusrakenteiden käyttöala on erityisen laaja, ja niillä on mahdollista ilmaista myös vaikkapa esineen materiaalia, alkuperää tai syy-seuraussuhdetta siinä missä suomessa vastaavissa merkityksissä käytetään esimerkiksi paikallissijoja (Nikiforidou 1991: 149, 175 – 176, 180–181, 190–191). Nikiforidou (mt.: 198) on esittänyt mallin siitä, miten nämä merkitykset on johdettu metaforisesti alkuperäisestä possessiivisen omistussuhteen merkityksestä. Periaatteessa melkein mitä tahansa yhteyttä kahden olion välillä voitaisiin siis ilmaista omistussuhteena. Vaikka yhteys sinänsä olisi symmetrinen, on omistajan ja omistettavan välinen suhde kielellisen rakenteen tasolla asymmetrinen: esimerkiksi **the assassination's Kennedy* ei ole mahdollinen ilmauksen *Kennedy's assassination* vaihtoehtona. (Langacker 1995: 57–58.) Langackerin (mt.: 58–63) mukaan omistaja toimii omistusilmauksen viittauspisteenä (*reference-point*) ja omistettava kohteena (*target*), johon omistusrakenne luo mentaalisen yhteyden (*mental contact*).

2.1.2 Predikatiivinen ja attributiivinen omistus

Kaikissa tunnetuissa kielissä erotetaan toisistaan predikatiivinen eli verbaalinen omistus ja attributiivinen eli nominaalinen omistus (Heine 1997: 25–26). Predikatiivista omistusrakennetta on suomen kielessä kutsuttu myös välilliseksi omistusrakenteeksi, jossa omistajan ja omistettavan suhteen välittäjänä on *olla*-verbi, ja attributiivista omistusrakennetta välittömäksi omistusrakenteeksi (Kangasmaa-Minn 1993: 46; Huumo–Inaba 1997: 27).

Predikatiivista omistusta ilmaistaan maailman kielissä usein eri tavoin. Heine (1997: 45–47) on erotellut kahdeksan kognitiivista tapahtumaskaemaa, jotka piilevät eri kielten omistusrakenteiden taustalla. Inaba (1998) on käsitellyt suomalais-ugrilaisten kielten

omistusrakenteita Heinen skeemojen näkökulmasta, ja käytän skeemojen nimistä Inaban suomennoksia (mt.: 146).

Suomen kielessä omistusrakenne palautuu Heinen mukaan lokaatioskeemaan (*Location Schema*) 'Y on X:n luona', jossa omistettava on subjektin asemassa ja omistajaa ilmaistaan lokatiivimääritteellä (Heine 1997: 50–53, 241). Suomen kielen omistuslause (*Vaarilla on saari*) vastaakin hyvin lokaatioskeemaa (VISK § 895). Omistusta voidaan kuvata suomessa kuitenkin myös muilla lauserakenteilla (VISK § 898). Transitiiivilauseella ilmaistu omistus (*Valtio omistaa tämän tontin*) muistuttaa germaanisten ja romaanisten kielten 'have'-konstruktioita, jotka pohjautuvat toimintaskemaan (*Action Schema*) 'X ottaa Y:n > X omistaa Y:n' (Heine 1997: 47–50). Myös *omata*-verbin käyttö on suomessa yleistynyt, ja tähän on pidetty syynä indoeurooppalaisten kielten mallia (Maamies 1998, Kankaanpää 1999). Intransitiivilauseella ilmaistu omistus (*Tontti kuuluu valtiolle*) taas muistuttaa kohdeskeemaa (*Goal Schema*) 'X on (olemassa) X:lle / X:ää varten' (Heine 1997: 59–61). Predikatiivilauseella ilmaistu omistus (*Tontti on valtion*) muistuttaa ekvaatioskeemaa (*Equation Schema*), 'X on Y:n' (mt.: 65–67). Monissa suomalais-ugrilaisissa kielissä taas on käytössä genetiiviskeemaan (*Genitive Schema*) 'X:n Y on olemassa' perustuva omistusrakenne, joka useimmiten sisältää myös possessiivisuffiksin (Inaba 1998: 146–150).

Heinen (1997: 75) mukaan maailman kielissä yleisimmät omistusrakenteiden taustaskeemat ovat lokaatioskeema ja kohdeskeema, mutta eurooppalaisissa kielissä myös toimintaskema on merkittävä taustaskeema. Attributiivisten omistusrakenteiden taustalla on kuitenkin usein topiikkiskeema (*Topic Schema*) 'as for X, Y exists', joka ei predikatiivisissa omistusrakenteissa ole kovin yleinen mutta johtaa attributiivisessa omistuksessa 'X:n Y'-tyyppisiin rakenteisiin (mt.: 61–64, 75, 144, 148). Heine (mt.: 186) väittääkin, että vaikka predikatiivinen ja attributiivinen omistus periaatteessa pohjautuvat samoihin käsitteellisiin malleihin, ne ovat useimmissa kielissä toisistaan erillisiä ja ovat kehittyneet toisistaan riippumatta. Inaban (1998: 147) mukaan kuitenkin monissa suomalais-ugrilaisissa kielissä sekä verbaalista että nominaalista omistusta ilmaistaan samalla, genetiiviskeemaan palautuvalla omistusrakenteella.

Attributiiviset omistusrakenteet on ollut tapana jakaa kahteen luokkaan sen mukaan, merkitäänkö omistussuhde pääsanaan itseensä (*head-marking*) vai pääsanan määritteeseen (*dependent-marking*). Pääsanaan merkittyä omistusta edustavat etenkin pääsanaan (omistettavaan) liittyvät possessiiviaffiksit (prefiksit ja suffiksit), jotka viittaavat omistajaan.

Omistusta merkitsevät määritteet taas ovat yleensä genetiivimuotoisia, omistajaan viittaavia substantiivi- ja pronominimääritteitä tai erityisiä possessiivipronomineja. (Heine 1995: 143; Nichols–Bickel 2013.)

Pääsanamerkintä ja possessiivifikkien käyttö ei suinkaan ole maailman kielissä harvinainen piirre. Possessiivisuffikseja käytetään uralilaisten kielten lisäksi useissa turkkilaiskielissä, mongolikielissä, tunguusikielissä, afroaasialaisissa, nilosaharalaisissa, nigeriläis-kongolaisissa ja austronesialaisissa kielissä. Possessiiviprefiksejä taas käytetään erityisesti Amerikan mantereen alkuperäiskielissä. (Dryer 2013.) Kielet voivat käyttää myös kaksoismerkintää, ja Nichols & Bickel (2013) luokittelevatkin suomen kielen tähän ryhmään: suomen possessiivisuffiksit edustavat siis pääsanan merkintää, genetiivimääritteet taas määritteen merkintää.

Attributiivisen omistuksen merkintäkeinojen on havaittu myös korreloivan omistuksen erottamattomuuden kanssa: mikäli kielissä merkitään erottamatonta ja erotettavissa olevaa omistusta eri rakentein, erottamaton omistus merkitään useammin pääsanaan (Nichols 1992: 116–123). Yhtenä tutkielmani tavoitteista onkin selvittää, onko vastaavanlaista tendenssiä myös suomen kielen omistusmuotojärjestelmässä eli käytetäänkö erottamatonta omistusta ilmaisemaan yleisemmin possessiivisuffiksia kuin pronominimääritettä.

2.2 Suomen kielen omistusmuotojärjestelmä

2.2.1 Taustaa ja käsitteitä

Possessiivisuffiksit ovat uralilaisille kielille ominainen ja yhteinen piirre, jolla on vastineensa kaikissa etäsukukielissämme. Possessiivisuffiksien nyky muodot ovat kehittyneen uralilaisen kantakielen persoona-aineksista – mahdollisesti taustalla on persoonapronomini, joka on ajan myötä liittynyt pääsanaansa ja suffiksaalistunut kuten verbien persoonapäätteetkin. (Hakulinen 1979: 87–88, 111–115; Häkkinen 2002: 90–93.) Eteläisimmässä itämeren-suomalaisissa kielissä, virossa ja liivissä, possessiivisuffikseista on kuitenkin jäljellä enää jäänteitä esimerkiksi vanhassa kansanrunoudessa, adverbeissa ja sanonnoissa (Mark 1925: 54–64; Remes 2009: 99–100). Possessiivisuffiksin funktioita kantaa virossa nykyään esimerkiksi *oma*-possessiivipronomini (Kangasmaa-Minn 1986: 9–10). Myös pohjoissaamassa possessiivisuffiksien käyttö on harventumassa, ja niiden alaa valtaa *iaže*-refleksiivipronomini (Janda–Antonsen 2016). Sekä virossa että pohjoissaamassa näkyy siis rakenteiden yksinkertaistuminen synteettisestä analyttiseen.

Possessiivisuffiksien lisäksi attributiivista omistusta ilmaistaan suomessakin genetiivimäärittein. Määritteen ollessa substantiivi, esim. *pojan kirja*, ei possessiivisuffiksia käytetä. Toisin on esimerkiksi udmurtin kielessä, jossa myös substantiivimääritteen pääsana saa yleensä possessiivisuffiksin, esim. *stud'ent-len kniga-jez*, opiskelija-GEN kirja-Y3PX, 'opiskelijan kirja' (Edygarova 2009: 104–105). Tällainen kaksoismerkintä eli genetiivimääritteen ja possessiivisuffiksin yhtäaikainen käyttö on suomessa mahdollista vain persoonapronominimääritteiden kohdalla: edes puhekielessä yleisten, ihmisviitteisten demonstratiivipronominien kanssa samaviitteinen possessiivisuffiksi ei ole mahdollinen: *hänen kirjansa*, mutta *sen kirja*.

Kaksoismerkintä johtaa redundanssiin, jota kielet pyrkivät yleensä välttämään. Kangasmaa-Minn (1986: 7) kuvailee omistusmuotorakenteen kehitystä kehänä: persoonapronomini on aikoinaan kieliopillistunut suffiksiksi, sitten omistusilmausta vahvistamaan on jälleen alettu käyttää pronominimääritettä, ja lopulta possessiivisuffiksit ovat alkaneet kulua pois. Kangasmaa-Minn (mt.: 7–8) huomauttaa lisäksi, että possessiivisuffiksien katoa edistää se, että omistusliitteet sijaitsevat sanassa viimeisenä – jos possessiivisuffiksi sijoittuisi sijapäätteen edelle, sen asema voisi olla vakaampi. Mitrunen (2005: 24) esittää syyksi myös sen, että puheessa sanojen loput jäävät helposti kuulumatta, joten *mun laukku* voi olla viestin välittymisen kannalta tehokkaampi ilmaus kuin *laukkuni*.

Omistajan persoonan merkitsemistä samaan lausekkeeseen kahdella kieliopillisella keinolla kutsutaan suomen kieliopin kuvauksessa yleisesti possessiivikongruenssiksi (VISK § 1294, määritelmät: possessiivikongruenssi), pelkän pronominimääritteen käyttö ilman possessiivisuffiksia taas on määritelty inkongruenssiksi (VISK § 1300). Kongruenssilla tarkoitetaan yleisesti ”samaan konstruktion kuuluvien sanojen ja lausekkeiden toisiinsa mukautumista ja kieliopillista yhdenmukaisuutta” (VISK, määritelmät: kongruenssi). Possessiivikongruenssi on läheistä sukua persoonakongruenssille eli lauseen subjektin (usein persoonapronominin) ja finiittiverbin persoonapäätteen samaviitteisyydelle (VISK § 1268, määritelmät: persoonakongruenssi).

Suomen kielen omistusmuotojärjestelmän ja possessiivisuffiksien tutkimuksessa ja kuvauksessa olennaisimpia seikkoja on ollut omistusmuotojen refleksiivisyys. Refleksiivisillä omistusmuodoilla tarkoitetaan sellaisia muotoja, joissa omistaja on sama kuin lauseen subjekti tai siihen verrattava lauseenjäsen (subjektimaisista jäsenistä ks. VISK § 1448): *Löysin jo kirjani. Matti rikkoi autonsa. Miehen täytyi olla kainaloitaan myöten vedessä*. Ei-

refleksiiviset omistusmuodot taas viittaavat muuhun lauseenjäseneen, kuten objektiin, tai lauseen ulkopuolelle: *Sinä sait kirjani. Matti rikkoi hänen* [= joku muu kuin Matti] *autonsa. Saatoimme heidät kotiinsa.* (Lindén 1959: 294–295; Paunonen 1995: 506; Palander 1998: 530.) Nämä viittaussuhteet säätelevät merkittävästi possessiivisuffiksin ja pronomini määritteen käyttöä etenkin kolmannen persoonan muodoissa. Seuraavissa alaluvuissa esittelen tarkemmin omistusmuotojen käyttöä niin vanhassa kansankielessä, nykypuhesuomessa kuin kirjakielessäkin.

Possessiivisuffiksi voi liittyä myös moniin muihin rakenteisiin kuin tässä tutkielmassa tarkastelemini omistusmuotoihin. Possessiivisuffiksi liittyy mm. komitatiivisijaisen NP:n edussanaan (*vaimoineen ja lapsineen*) ja infiniittisiin verbimuotoihin (*tullessani, päästäkseen*). (VISK § 96.)

Oma erityistapauksensa ovat erilaiset adverbiaaliset ”tavan, tilan, asennon tai asenteen” ilmaukset, joihin possessiivisuffiksi myös kuuluu, kuten *huolissani* tai *mahallasi* (Markkula 2016). Iso suomen kielioppi (VISK § 96) kutsuu näitä tilaa ilmaiseviksi adverbeiksi, ”joissa [possessiivisuffiksit] voivat toimia adverbin muodostimina sijapäätteen kanssa”, ja tarjoaa esimerkkeinä ilmaukset *rähmällään, kummissaan ja hämilläni*. Rajanveto substantiivin taivutusmuodon ja substantiivista muodostetun adverbin välillä ei ole näissä tapauksissa aivan selvä. Leksikaalistuminen adverbiksi näkyy siinä, että possessiivisuffiksi ei aina noudata lauseen subjektin persoonaa: *Olen huolissaan (~huolissani) sinusta* (VISK § 386).

Mattila (2019) käsittelee pro gradu -tutkielmassaan kolmea olotilanilmausidiomia, joihin liittyy possessiivisuffiksillinen tilan adverbiaali: *olla huolissaan, olla pahoillaan ja olla innoissaan*. Mattila (mt.: 11) nimittää *huolissaan-* ja *innoissaan-*muotoja verbilausekeidiomin substantiivipohjaisiksi nominiosiksi eikä siis ota selvää kantaa siihen, ovatko ne sanaluokaltaan substantiiveja vai adverbeja. Hän huomauttaa, että hänen käyttämässään Suomi24-korpuksen Korp-versiossa yksikön 1. persoonan muodot *huolissani* ja *innoissani* on annotoitu substantiiveiksi, mutta yksikön 3. persoonan muodot *huolissaan* ja *innoissaan* taas adverbeiksi (mt.: 51). Samoin näyttäisi olevan myös Arkisyn-korpuksessa, joten tällaisia adverbiaaleja yksikön 1. ja 2. persoonan muodoissa on päätynyt minunkin aineistooni. Analysoin näitä tapauksia tarkemmin luvussa 4.2.4.

2.2.2 Omistusmuodot puhekielessä ja possessiivisuffiksien harvinaistuminen

Omistusmuotojen vaihtelulla nykypuhekielessä on osin taustansa vanhoissa murteissa. Possessiivisuffiksin käyttö myös silloin, kun omistusta merkitään lisäksi persoonapronominilla, on ollut säännöllisintä lounais- ja hämäläismurteissa. Sen sijaan varsinkin savolais- ja pohjalaismurteissa on jo vanhastaan esiintynyt paljon possessiivisuffiksittomia muotoja – Pohjois-Savon murteessa tämä on havaittu jo 1800-luvulla. Varsin yleistä kaikilla murrealueilla on ollut, että monikollisissa omistusmuodoissa käytetään pelkkää pronominia, kun pääsana tarkoittaa omistajan perhettä, taloa tai asuntopaikkaa: *meidän talo, teidän äiti*. (Ikola 1992: 183–188).

Lindénin (1959: 297–300) mukaan murteissa possessiivisuffiksia (yksinään) käytetään yleensä refleksiivisesti viittaamassa lauseen subjektiin, kun taas omistajan ollessa muu kuin lauseen subjekti käytetään persoonapronominia. Tapauksista, joissa käytetään sekä pronominia että suffiksia, Lindén toteaa, että ”persoonapronomini tietenkin viittaa omistajaan, possessiivisuffiksi nähdäkseni asianomaiseen pronominiin” (mt.: 297). Ei-refleksiivisissä omistusmuodoissa pronomini määrätteen voi siis ajatella olevan ensisijainen omistuksen merkitsemiskeino, johon pääsana mukautuu (possessiivikongruenssi).

Nykypuhekielen omistusmuotojärjestelmää on tutkinut erityisesti Paunonen (1995) Helsingin puhekielen aineistojen pohjalta. Yksikön 1. persoonan omistusmuodoissa näkyy, että varsinkin ei-refleksiivisesti käytetyissä omistusmuodoissa possessiivisuffiksittomuus on ollut melko yleistä (36,5 %) jo 1970-luvulla ja kattaa yli puolet (59,2 %) 1990-luvun tapauksista. Refleksiiviset omistusmuodot ovat useimmiten suffiksillista ja pronominitonta muototyyppiä *kirjani*, mutta niissäkin suffiksittomien tapausten määrä on kasvanut 1970-luvulta (7,4 %) 1990-luvulle (26,5 %). Kaksoismerkittyä *minun/mun* kirjani on käytetty enimmäkseen ei-refleksiivisissä tapauksissa. (Paunonen 1995: 508.) Yhteensä kaikista yksikön 1. persoonan omistusmuodoista 49,9 % on possessiivisuffiksittomia (mt.: 522). Yksikön 3. persoonan omistusmuotojen käyttö muistuttaa täydennysjakaumaa: refleksiivisesti käytetään ainoastaan *kirjansa*-tyyppiä, ei-refleksiivisessä käytössä se taas on hyvin poikkeuksellinen. Ei-refleksiivisesti käytetyt omistusmuodot jakautuvat enimmäkseen *hänen kirjansa* ja *sen kirja* - tyypeihin, joista jälkimmäinen on yleistynyt 1970-luvulta 1990-luvulle. (Mt.: 516.)

Mitrunen (2005) on pro gradu -tutkielmassaan tarkastellut kattavasti omistusmuotoja ja muita possessiivisuffiksin sisältäviä ilmauksia Tampereen puhekielessä 1970- ja 1990-luvuilla. Järvinen (2011) taas on pro gradu -tutkielmassaan tutkinut omistusmuotojärjestelmän

muutosta perihämäläisessä Virtain Vaskiveden murteessa 1980-luvulta 1990-luvulle. Sekä Mitrusen että Järvisen tutkimustuloksissa näkyy suffiksittomuuden yleistymisen ei-refleksiivisissä omistusmuodoissa. Refleksiiviset omistusmuodot taas ovat yksikön 1. ja 3. persoonassa lähes yksinomaan *kirjani/kirjansa*-tyyppiä, monikon 1. ja 3. persoonassa vaihtelua on enemmän. (Mitrunen 2005: 27–53, 131–141; Järvinen 2011: 46–75.) Ainoastaan aivan nuorimmilla Virtain Vaskiveden informanteilla vuoden 1996 aineistossa suffiksittomuus oli edennyt jo yksikön 1. persoonan refleksiivisiin muotoihin (Järvinen 2011: 73). Tampereella ja Virroilla oltiin siis vielä 1990-luvulla Helsinkiä jäljessä.

Ikola (1992: 193) on arvellut possessiivisuffiksien harvinaistumisen olevan yhteydessä itämurteiden vaikutuksen voimistumiseen nykypuhekielessä muuttoliikkeen seurauksena. Paunonen (1995: 526–527) on kuitenkin eri mieltä ja esittää, että ainakin Helsingin puhekielessä selittävämpi tekijä olisi toisaalta ruotsin kielen vaikutus ja kaksikielisyys, toisaalta ”nuorison kielikapina”, jonka tavoitteena on ollut välttää kirjakieliseksi koettuja variantteja. 1900-luvun alkupuolella Helsingin puhekieltä on ohjailnut kirjakielen malli, mutta 1960-luvulta lähtien nuoret helsinkiläiset ovat alkaneet suosia ei-kirjakielisiä muotoja.

Sekä Paunosen (1995: 514) että Mitrusen (2005: 144) mukaan omistusmuotojärjestelmän muutos etenee ikäryhmä kerrallaan eli sukupolvittaisena muutoksena. Paunosen (1995: 514–515) prognoosi on, että 2010-luvulla yksikön 1. persoonassa possessiivisuffiksittomien muotojen osuus olisi jo n. 80 %, ja possessiivisuffiksit katoaisivat Helsingin puhekielestä 2040-luvulla. Valitettavasti Paunosen ennustetta ei ole testattu tai todennettu uudemmalla tutkimuksella Helsingin puhekielen pitkittäiskorpuksen 2010-luvun aineistosta. Kuparinen (2021: 87) on kuitenkin väitöstutkimuksessaan todennut monien yleiskielisten varianttien, kuten persoonapronominien *minä* ja *sinä* (pro *mä/sä*, *mää/sää*) hävinneen 2010-luvulle tultaessa lähes kokonaan Helsingin puhekielestä. Tämä antaisi olettaa, että myös possessiivisuffiksien kato on edennyt.

2.2.3 Omistusmuodot kirjakielessä ja yleiskielen normit

Vanhassa kirjasuomessa omistusmuotoja on käytetty vaihtelevasti. Häkkisen (1994: 374) mukaan jo Agricolalla esiintyy possessiivisuffiksittomia muotoja (*minun taiuainen Ise; Racastacat teiden wiholisi*), mutta valtaosa muodoista on kuitenkin possessiivisuffiksillisia. Persoonapronominin käyttö on vanhassa kirjasuomessa ollut yleistä: *Mixi te paha aiattelet teiden sydhemisenne; Waan cosca sine rucolet, mene sinun camaris sisel*. Samaan tapaan myös subjektia merkitään vanhassa kirjakielessä usein persoonapronominilla, vaikka pelkkä

persoonapäätteen riittäisi. Ainakin osan pronominiinien käytön runsaudesta selittänee vieraiden kielten vaikutus. (Mt.: 478.)

Nyky-yleiskielen omistusmuotoja koskevat normit muotoutuivat 1800-luvulla. Häkkisen (1994: 375) mukaan jo Reinhold von Becker hahmotteli periaatetta, jonka mukaan 1. ja 2. persoonassa pronominia käytetään vain painollisena omistajaa korostettaessa. Paunosen (1992: 167–168) mukaan Elias Lönnrot piti persoonapronominin ilmipanaa (yhteyksissä, joissa persoona ilmenee jo verbin persoonapäätteestä tai possessiivisuffiksista) epäsuomalaisena muukalaisuutena, jota tuli kirjakielessä välttää. Näin Paunosen (mp.) mukaan ”päädyttiin kirjakielessä – oppitekoiseen omistusmuotojärjestelmään, jolla ei ole vastaavuutta kansankielessä”.

E. N. Setälän Suomen kielen lauseopissa (1973: 87–88; 1. painos julkaistu v. 1880) ohjeistetaan, että pronominiääritystä ei käytetä milloinkaan, jos possessiivisuffiksi viittaa refleksiivisesti lauseen subjektiin. Kun possessiivisuffiksi viittaa ei-refleksiivisesti muuhun lauseenjäseneen, 3. persoonan pronomini pannaan aina ilmi, mutta 1. ja 2. persoonan pronomini vain sen ollessa painollinen. Vaikka tämä on ollut tendenssinä kansankielessäkin, ei vanhojen murteiden järjestelmä ole ollut yhtä jäykkä. Omistusmuotojen käytössä ja viittaussuhteissa on ollut paljon vaihtelua, kuten Lindén (1959) osoittaa – 3. persoonassa pronominia ei aina käytetä, vaikka possessiivisuffiksi olisikin ei-refleksiivinen, ja toisaalta 1. ja 2. persoonassa pronominia on käytetty myös painottomana. Kansankielen mallin mukaisesti Setälä (1973: 88) kuitenkin toteaa, että suffiksia ei käytetä, kun omistettavana on perhe tai asuntopaikka.

E. A. Saarimaa toteaa Kielenoppaassaan (1971: 220), että persoonapronomineja ”käytetään ruotsin kielen vaikutuksesta usein tarpeettomasti”, ja valittelee raamatunsuomennoksen epäsuomalaisia persoonapronomineja, joiden takia ”[p]ainollisen ja painottoman persoonapronominin välinen ero on näin osittain hämmentynyt”. Saarimaa (mt.: 225) mainitsee myös, että ”[h]uolimattomassa kaupunkilaiskielessä on nykyään tavallista seuraavanlainen omistusliitteen pois jättäminen: *Mun kirja jäi kotiin*”. Possessiivisuffiksin puuttumista esimerkissä *Pane silmät kiinni!* Saarimaa pitää epäsuomalaisena, ja sallii possessiivisuffiksin pois jättämisen vain pääsanana tarkoittaessa perhettä, taloa tai vastaavaa. Kolmannen persoonan omistusliite viittaa Saarimaan (mt.: 224) mukaan aina lauseen subjektiin.

Vaikka possessiivisuffiksit ovat puhutussa kielessä harvinaistuneet, kuuluu niiden käyttö edelleen yleiskieleen. Kielikellon artikkelissa Kankaanpää (2009) mainitsee jälleen poikkeuksena ainoastaan läheisen kuulumisen ”perheeseen tai muuhun vastaavaan yhteisöön”. Kankaanpään mukaan possessiivisuffiksia on 1. ja 2. persoonassa luontevinta käyttää ilman pronominiääritystä – erityisesti suffiksin viitatessa lauseen subjektiin – mutta vahvaa suositusta pronominiin välttämistä ei enää anneta. Myös 3. persoonaa koskevat normit ovat hiukan löysemmät kuin Setälällä ja Saarimaalla: possessiivisuffiksi voi yksinään viitata esimerkiksi lauseen objektiin tai infinitiivirakenteissa koko lauseen subjektiin, jos viittaussuhde on selvä (*vein naapurit kotiinsa; Maija pyysi minua lukitsemaan autonsa*).

Yli-Vakkuri (1992) on tutkinut omistusliitteiden käyttöä vuoden 1991 ja 1992 ylioppilaskirjoituksissa. Ylioppilaat tekivät äidinkielen kokeissaan kahdenlaisia virheitä. Toisaalta possessiivisuffiksi saattoi puhekielisen mallin mukaan jäädä pois etenkin agenttipartisiipeissa (*hänen ostaman*) ja postpositioissa (*heidän mielestä*) (mt.: 79–80). Toisaalta possessiivisuffiksia käytettiin myös hyperkorrektisti sellaisissa rakenteissa, joihin se ei kuuluisi, esim. *Nuorten etsiessään itseään*. Tämä kertoo Yli-Vakkurin mukaan siitä, että yleiskielen mukainen omistusmuotojen opetus on ollut tehokasta. (Mt.: 80–81.) Yli-Vakkuri toteaa, että itäsuomalainen omistusmuotojärjestelmä on valtaamassa alaa yleiskielen normien pohjana olleelta hämäläis-länsisuomalaiselta järjestelmältä (ks. luku 2.2.2 ja Ikola 1992). Tämä konfliktitilanne johtaa sekä puhekielen mallin mukaisiin virheisiin, että hyperkorrektiuteen, joka syntyy kirjakielen normeja tavoiteltaessa. (Mt.: 85.) Harmillisesti Yli-Vakkurin aineistot ovat tätä tutkielmaa kirjoittaessa jo 30 vuotta vanhoja, eikä omistusmuotojärjestelmän vaihtelua ja norminmukaisuutta ole sen jälkeen juuri tutkittu kirjoitetun kielen aineistojen pohjalta – poikkeuksena tähän on Mattilan (2019) pro gradu -tutkielma, joka kuitenkin keskittyy vain olotilanilmausidiomeihin.

3 Aineisto ja sen luokittelu

Olen koonnut aineistoni Suomenkielisten arkikeskustelujen morfosyntaktisesta tietokannasta eli tuttavallisemmin Arkisyn-korpuksesta. Korpuksen morfosyntaktinen koodaus mahdollistaa haluttujen kielenpiirteiden haun helposti ja tarkasti. Hain tietokannasta kaikki lauseet, joissa esiintyy joko persoonapronomini *minä* tai *sinä* (tai niiden variantti) genetiivissä ja nominaalimääritteenä tai yksikön 1. tai 2. persoonan possessiivisuffiksi substantiiviin tai pronominiin liittyneenä. Näin haun ulkopuolelle jäivät esimerkiksi infiniittiset verbinmuodot, joihin possessiivisuffiksi myös voi liittyä (ks. VISK § 96). Tämä haku palautti 453 lausetta.

Karsin hakutuloksista aluksi ilmiselvät virheelliset tapaukset, joissa esimerkiksi yksikön 3. persoonan possessiivisuffiksi oli koodattu yksikön 1. persoonan possessiivisuffiksiksi. Tuloksiin sisältyi myös 45 tapausta, joissa possessiivisuffiksi on liittynyt *itse*-pronominiin. *Itse*-tapaukset ovat kaikki luonnostaan refleksiivisiä ja pronominimääritteettömiä. En käsittele niitä tässä tutkielmassa, vaan keskityn substantiivipohjaisiin omistusmuotoihin. Tuloksissa muutamia ellipsitapauksia, joissa persoonapronominimäärite esiintyy ilman pääsanaansa, esim. *mun [kamera] on aika hyädytön* (Arkisyn Sapu119: 310). Myös nämä tapaukset karsin aineistostani. Lisäksi jätin aineistoni ulkopuolelle kaksi tapausta, joissa puhuja lukee ääneen kirjaa, eivätkä kyseiset omistusmuodot siis ole puhujan itsensä spontaanisti tuottamia.

Lopulta tarkempaan tarkasteluun ottamani omistusmuotoaineisto koostuu 384 omistusmuodosta (substantiivilausekkeesta). Näistä 266 on yksikön 1. persoonan ja 118 yksikön 2. persoonan omistusmuotoja. Omistusmuotojen määrä vaihtelee merkittävästi Arkisyn-korpuksen eri keskustelutallenteiden välillä. Yleisimpiä omistusmuodot ovat keskustelussa SG123, jossa niitä esiintyy 41 tapausta, ja harvinaisimpia keskusteluissa D131 ja Sapu115, joissa esiintyy vain 4 tapausta kussakin. Esiintymien keskiarvo on 14,22 ja mediaani 12. Osittain vaihtelua selittää se, että myös nauhoitteiden kesto vaihtelee alle puolesta tunnista yli kahteen tuntiin. Aineistossa on omistusmuotoja yhteensä 78 eri puhujalta ja 27 eri keskustelusta.

Siirsin hakutulokset Microsoft Exceliin ja merkitsin jokaiseen tapaukseen, edustaako se yksikön 1. vai 2. persoonaa, sisältääkö se possessiivisuffiksin tai pronominimääritteen ja onko se viittaussuhteeltaan refleksiivinen. Jälkimmäisten, binaaristen muuttujien avulla aineistosta on helppo suodattaa eri omistusmuototyyppjä sekä refleksiivisiä ja ei-refleksiivisiä tapauksia. Asetelmassa 2 olen esittänyt omistusmuototyyppit vielä yksinkertaisen

piirreanalyysin keinoin. Viitataan myöhemmin analyysissäni muototyyppeihin kirjainkoodeilla A, B ja C.

Asetelma 2. Omistusmuototyypit

px = possessiivisuffiksi, pron = pronominimäärite.

Muototyyppi	px	pron	Esimerkki
A	+	-	<i>kirjani, kirjasi</i>
B	+	+	<i>minun kirjani, sinun kirjasi</i>
C	-	+	<i>minun kirja, sinun kirja</i>

Luokitteluni vastaa pääosin Paunosen (1995: 507) muototyyppijaottelua. Paunonen on kuitenkin erotellut muototyypit myös persoonapronominin variantin (*minun* tai *mun*) mukaan. Koska oma tutkimusotteeni ei ole niinkään sociolingvistinen, en ole kokenut tätä tarpeelliseksi. Aineistossani persoonapronomineista esiintyy kolmea eri varianttia, yleisyysjärjestyksessä *mun/sun*, *miun/siun* ja *minun/sinun*. Näistä *minun* ja *sinun* esiintyvät aineistossa vain muutaman kerran, ja *miun/siun* rajoittuvat kahteen, ilmeisesti itäsuomalaisten informanttien käymään keskusteluun, joissa niitä käytetään lähes yksinomaisesti.

Käyttämieni esimerkkien lähdeviitteessä ensimmäinen kirjain- ja numerokoodi on keskustelun tunnus Arkisyn-korpuksessa ja jälkimmäinen numerokoodi lauseen numero kyseisessä keskustelussa. Tutkielmani esimerkit ovat yksinkertaisesti litteroidussa muodossa, eikä niihin ole merkitty esimerkiksi äänenpainoja, taukojen pituuksia tai muita keskusteluanalyttisessä litteroinnissa tavallisia merkintöjä. Käsittelemäni omistusmuodon olen kursivoinut, kuten esimerkissä 1:

- 1) ähähä nyp putosko *muv villasukkani* (D131: 439)

Joihinkin esimerkkeihin olen sisällyttänyt enemmän kontekstia, esimerkiksi koko puheenvuoron, johon lause sisältyy. Arkisyn-korpuksessa on erillinen juokseva numerointi sekä puheenvuoroille että lauseille. Selvyyden vuoksi käytän kaikissa lähdeviitteissä ainoastaan lauseen numeroa, vaikka esimerkki olisikin kyseistä, käsiteltävän omistusmuodon sisältävää lausetta laajempi.

Olen luokitellut aineistoni myös omistussuhteiden laadun perusteella kuuteen eri omistuksen lajiin:

1. **Sukulaisuussuhde:** *veljeni* Teemu hakee bensakanisterin varastosta (SG377: 783)

2. **Muu ihmissuhde:** se oli *mun kämppäkaveri* (SG355: 334)
3. **Ruumiinosat:** tota m'nä minä lensin *pyllylleni* sinne (SG108: 170)
4. **Muu tai abstrakti erottamaton omistus:** se kuuluu *sun äänes* tänne katto (D131: 1044)
5. **Konkreettinen omistus:** toi on *mun puhelin* (SG436: 1465)
6. **Abstrakti omistus tai muu kuuluvuussuhde:** jos sä oot kypsytys *sun pääaineeseen* (SG441: 1426)

Luokitteluni pohjautuu Heinen (1997: 34–35, ks. luku 2.1.1) omistuksen lajeihin, mutta olen tehnyt siihen aineistostani nousseiden havaintojen perusteella joitakin muutoksia. Olen esimerkiksi jakanut Heinen erottamattoman omistuksen kahteen eri lajiin: sukulaisuussuhteisiin ja ruumiinisiin. En myöskään ole ottanut luokitteluuni mukaan elotonta omistusta: koska aineistoni on vain yksikön 1. ja 2. persoonan muotoja, ovat omistajat oletettavasti elollisia ihmisiä (keskustelun osanottajia). Luvussa 4.2 erittelen omistusmuototyyppien määrällistä vaihtelua lajeittain ja analysoin erilaisia omistusmuodoin ilmaistavia suhteita tarkemmin laadullisesti.

Sukulaisuussuhteita ilmaisevat omistusmuodot ovat prototyyppisimmillään biologista (tai siihen verrattavaa juridista) sukulaisuutta implikoivia: *äitini, poikani, siskoni, serkkuni*. Sukulaisuussuhteissa on lähtökohtaisesti kyse erottamattomasta omistuksesta. Suomen kielen tutkimuksessa sukulaisuussanat on usein niputettu yhteen kotiin tai muuhun asuinpaikkaan sekä jopa kouluun tai muuhun yhteisöön viittaavien sanojen kanssa etenkin monikon omistusmuotoja tarkasteltaessa (esim. Mitrunen 2005: 82–84). Itse olen kuitenkin sisällyttänyt tähän luokkaan vain ihmistarkoitteiset omistusmuodot.

Toinen rajauskysymys on ei-biologisten sukulaisten tai perheenjäsenten asema ja erottamattomuus. Menneinä aikoina esimerkiksi *mieheni* tai *vaimoni* on ehkä ollut luontevaa tulkita merkitykseltään omistajasta erottamattomaksi, mutta nykyaikana voi kyseenalaistaa, miksi ne olisivat perustavanlaatuisesti erottamattomampia kuin esimerkiksi *avopuolisoni* tai *tyttö-/poikaystäväni*. Puolisoon tai kumppaniin viittaavia omistusmuotoja on aineistossani kuitenkin vain yksi (*mun miehen*), joten olen sisällyttänyt sen tähän luokkaan samoin kuin muutaman *kummitäti*-lekseemin sisältävän tapauksen.

Muut ihmissuhteet käsittävät aineistossani kaikki muut selvästi ihmisviitteiset tapaukset.

Sekä sukulaisuus- että muiden ihmissuhteiden kohdalla voi kuitenkin pohtia, viittaako omistusmuoto niinkään konkreettiseen ihmistarkoitteeseen vai ennemmin abstraktiin, omistajan ja omistettavan väliseen suhteeseen. Tätä kysymystä analysoin tarkemmin luvussa 4.2.1, jossa käsittelem sukulaisuus- ja ihmissuhteita ilmaisevia omistusmuotoja.

Ruumiinosat on omistuksen lajeista yksiselitteisin ja selkeästi erottamatonta omistusta.

Luokkaan **muu tai abstrakti erottamaton omistus** kuuluvat sellaiset omistusmuodot, joiden tarkoite ei ole varsinaisesti konkreettinen ruumiinosa, mutta kuitenkin omistajasta erottamaton, lähtökohtaisesti pysyvässä osa-kokonaisuussuhteessa omistajaan, esimerkiksi *ääni* tai *henki* (sekä merkityksessä 'hengitys' että 'elämä'). Näitä omistuksen lajeja käsittelem luvussa 4.2.2.

Konkreettinen omistus käsittää kaikki aineistoni tapaukset, joissa omistettava on konkreettinen (mutta omistajasta erotettavissa oleva) esine, olio, tila tai paikka. Tämä pitää sisällään Heinen (1995: 34) pysyvän, väliaikaisen ja fyysisen omistuksen. Aineistossani on vain muutama tapaus, jotka voisi yksiselitteisesti luokitella väliaikaiseksi tai fyysiseksi omistukseksi. Sen sijaan esimerkiksi omistusmuodosta *mun kämppä* on ilman taustakontekstia vaikea sanoa, viittaako se omistusasuntoon, vakituiseen vuokra-asuntoon vai väliaikaiseen asuinpaikkaan – ja miten kukin näistä vaihtoehdoista pitäisi omistussuhteena tulkita.

Konkreettista omistusta käsittelem tarkemmin luvussa 4.2.3.

Abstrakti omistus tai muu kuuluvuussuhde on luokitteluni luokista laajin ja monella tapaa epämääräisin – voi kyseenalaistaa, muodostaako se lainkaan yhtenäistä omistuksen lajia.

Tähän luokkaan kuuluvat ensisijaisesti sellaiset omistusmuodot, joiden tarkoite on abstrakti ja omistajasta erotettavissa oleva. Heine (1995: 34) mainitsee abstraktista omistuksesta esimerkkinä sairaudet ja tunteet, mutta tällaiset tapaukset ovat aineistossani hyvin harvinaisia. Suomen kielessä on ehkä luontevampaa ilmaista esimerkiksi sairautta verbaalisella omistusrakenteella (*minulla on flunssa*) kuin attributiivisesti (*minun flunssani*). Arkisynkorpuksessa esiintyvät tunnelekseemien muodostamat omistusmuodot ovat lähinnä olotilaa ilmaisevia adverbialleja, kuten *kauhuissani* tai *tylsyyksissäni*, jotka voi tulkita joko substantiivin taivutusmuodoksi tai leksikaalistuneeksi adverbiksi (ks. luku 2.2.1). Olen päättänyt kohdella niitä omassa tutkielmassani substantiivien omistusmuotoina ja sisällyttänyt ne aineistooni.

Joissain tämän luokan tapauksissa tarkoitteen voi kontekstista tai näkökulmasta riippuen tulkita joko abstraktiksi tai konkreettiseksi. Olen sisällyttänyt luokkaan myös joitakin konkreettistarkoitteisia omistusmuotoja, jotka ilmaisevat kuitenkin muuta kuuluvuussuhdetta kuin varsinaista omistussuhdetta, esimerkiksi tekijän ja teoksen suhdetta. Tämän luokan omistusmuodoilla ilmaistaan yleisestikin varsin monenlaisia kuuluvuussuhteita. Käsittelem näitäkin kysymyksiä tarkemmin luvussa 4.2.4.

Taulukossa 1 on lueteltu kunkin luokan omistusmuototapausten lukumäärä. Huomionarvoista on, että konkreettisen omistuksen lajin tapauksia on aineistossa jopa 25,8 % kaikista tapauksista ja lukumäärällisesti toiseksi eniten. Sen sijaan sukulaisuussuhdetta ilmaisevia omistusmuotoja on vain 13,0 % kaikista tapauksista. Tämä on merkittävä ero esimerkiksi Mitrusen (2005: 70–76; ks. luku 4.2.1) aineistoon verrattuna, ja kertoo haastatteluaineiston ja keskusteluaineiston eroista. Toisaalta omassa luokittelussani konkreettisen omistuksen luokka saattaa olla jonkin verran Mitrusen luokittelua laaja-alaisempi. Joka tapauksessa isoin ryhmä on abstraktin omistuksen ja muiden kuuluvuussuhteiden luokka, johon sisältyy lähes kolmannes (31,8 %) aineistoni tapauksista.

Taulukko 1. Omistussuhteen lajien jakautuminen aineistossa.

Omistuksen laji	Omistusmuotojen määrä
Sukulaisuussuhde	50 (13,0 %)
Muu ihmissuhde	35 (9,1 %)
Ruumiiniosat	59 (15,4 %)
Muu tai abstrakti erottamaton omistus	19 (4,9 %)
Konkreettinen omistus	99 (25,8 %)
Abstrakti omistus tai muu kuuluvuussuhde	122 (31,8 %)
Yhteensä	384

4 Omistusmuotojen käyttö arkikeskusteluissa

Taulukossa 2 on esitetty aineiston omistusmuotojen esiintymät muototyypeittäin ja persoonittain jaoteltuna. Yksikön 1. persoonan muotoja on aineistossa yli kaksinkertaisesti (n = 266) verrattuna yksikön 2. persoonan muotoihin (n = 118).

Taulukko 2. Omistusmuotojen esiintymät aineistossa.

Muototyyppi	Yks. 1. persoona	Yks. 2. persoona	Yhteensä
A: <i>kirjani / kirjasi</i>	46 (17,3 %)	30 (25,4 %)	76 (19,8 %)
B: <i>minun kirjani / sinun kirjasi</i>	30 (11,3 %)	16 (13,6 %)	46 (11,9 %)
C: <i>minun kirja / sinun kirja</i>	190 (71,4 %)	72 (61,0 %)	262 (68,2 %)
Yhteensä	266	118	384

Possessiivisuffiksittoman C-muototyyppin osuus kaikista omistusmuodoista on 68,2 %. Paunosen (1995: 522) 1990-luvun Helsingin puhekielen aineistossa vastaava luku yksikön 1. persoonan omistusmuotojen osalta on ollut 49,9 %, minun aineistossani yksikön 1. persoonassa 71,4 %. Kaksoismerkityn B-muototyyppin osuus yksikön 1. persoonan omistusmuodoista on aineistossani 11,3 %, Paunosella 22,9 %. Pronominittoman A-muototyyppin osuus yksikön 1. persoonassa on Arkisyn-aineistossa 17,3 %, Helsingin puhekielen 1990-luvun aineistossa 27,2 %.

Arkisyn-aineiston keskusteluissa näyttäisi siis olevan Helsingin puhekielen aineistoon verrattuna huomattavasti vähemmän possessiivisuffiksin käyttöä ja erityisesti taipumusta kaksoismerkinnän välttämiseen. Tämä voi johtua siitä, että Arkisyn-aineiston puhujat ovat nuorempia ja aineisto uudempaa kuin Paunosella ja possessiivisuffiksien kato on siis edennyt. Yksikön 2. persoonassa possessiivisuffiksilliset muodot ovat kuitenkin jonkin verran yleisempiä kuin yksikön 1. persoonassa. Inkongruentteja, suffiksittomia C-tyypin muotoja on vain 61,0 % kaikista yksikön 2. persoonan tapauksista, ja pelkän suffiksin sisältäviä A-tyypin muotoja on 25,4 %.

4.1 Refleksiiviset ja ei-refleksiiviset omistusmuodot

Omistusmuotojen refleksiivisyys vaikuttaa aiemman tutkimuksen perusteella merkittävästi omistusmuototyyppien vaihteluun (ks. luku 2.2). Aineistoni 384 omistusmuodosta yhteensä 110 eli 28,6 % on refleksiivisiä. Taulukossa 3 olen esittänyt refleksiivisten ja ei-refleksiivisten

omistusmuotojen esiintymät koko aineistossa muototyypeittäin eroteltuna, taulukoissa 4 ja 5 taas olen erottanut toisistaan yksikön 1. ja 2. persoonan omistusmuodot.

Taulukko 3. Refleksiiviset ja ei-refleksiiviset omistusmuodot, koko aineisto (yks. 1. ja 2. pers.).

Muototyyppi	Refleksiiviset	Ei-refleksiiviset	Yhteensä
A: kirjani / kirjasi	69 (62,7 %)	7 (2,6 %)	76
B: minun kirjani / sinun kirjasi	5 (4,5 %)	41 (15,0 %)	46
C: minun kirja / sinun kirja	36 (32,7 %)	226 (82,5 %)	262
Yhteensä	110	274	384

Taulukko 4. Yksikön 1. persoonan refleksiiviset ja ei-refleksiiviset omistusmuodot.

Muototyyppi	Refleksiiviset	Ei-refleksiiviset	Yhteensä
A: kirjani / kirjasi	41 (57,7 %)	5 (2,6 %)	46
B: minun kirjani / sinun kirjasi	5 (7,0 %)	25 (12,8 %)	30
C: minun kirja / sinun kirja	25 (35,2 %)	165 (84,6 %)	190
Yhteensä	71	195	266

Taulukko 5. Yksikön 2. persoonan refleksiiviset ja ei-refleksiiviset omistusmuodot.

Muototyyppi	Refleksiiviset	Ei-refleksiiviset	Yhteensä
A: kirjani / kirjasi	28 (71,8 %)	2 (2,5 %)	30
B: minun kirjani / sinun kirjasi	0	16 (20,3 %)	16
C: minun kirja / sinun kirja	11 (28,2 %)	61 (77,2 %)	72
Yhteensä	39	79	118

Yksikön 1. persoonan omistusmuodoista refleksiivisiä on 26,7 % (71/266) ja yksikön 2. persoonan muodoista 33,1 % (39/118). Refleksiivisten muotojen osuus on suunnilleen yhtä suuri kuin Paunosen (1995: 21) Helsingin puhekielen aineistossa, jossa yksikön 1. persoonan muodoista refleksiivisiä oli 27,5 % 1970-luvun aineistossa ja 28,2 % 1990-luvun aineistossa Mitrusen (2005: 29) Tampereen puhekielen aineistossa taas yksikön 1. persoonan muodoista refleksiivisiä oli vain 20,8 % 1970-luvun aineistossa ja 24,4 % 1990-luvun aineistossa.

Muototyyppien jakaumat ovat samansuuntaisia niin yksikön 1. kuin 2. persoonan muodoissa, mutta 2. persoonassa possessiivisuffikseja käytetään sekä refleksiivisissä että ei-refleksiivisissä muodoissa enemmän. Jakaumissa näkyy merkittävästi refleksiivisyyden vaikutus muototyyppin valintaan. Refleksiivisissä tapauksissa muototyyppi A on muita muototyyppisiä yleisempi, ei-refleksiiviset tapaukset taas kuuluvat lähes yksinomaan muototyyppisiin B ja C. Tämä vastaa aiemman tutkimuksen tuloksia (esim. Paunonen 1995: 508). Pelkän possessiivisuffiksin

käyttö ilmaisee siis selvästi refleksiivisyyttä, ja toisaalta pronomini määräte näyttäisi kuuluvan lähes erottamattomasti ei-refleksiivisiin omistusmuotoihin. Muototyyppi B, jossa omistus on kaksoismerkitty, on refleksiivisissä muodoissa hyvin marginaalinen, mutta ei-refleksiivisissä muodoissa vielä jonkin verran käytetty.

Kaksoismerkinnän välttäminen on sinänsä ymmärrettävä, kielen taloudellisuusperiaatetta noudattava suuntaus. Toisaalta esimerkiksi Helasvuo (2014) on havainnut, että 1. ja 2. persoonan verbimuotojen yhteydessä kaksoismerkintä eli subjektipronominin ilmipano on puhutussa kielessä ensisijainen käytäntö – taloudellisuusperiaatteen vastaisesti. Pronominin käytön suosimista voi osin selittää verbien persoonapäätteille ominainen kuluminen ja assimilaatio, jolloin pronominia käytetään varmistamaan persoonaviittauksen ymmärrettävyys (mt.: 472). Tässä on kiinnostava yhtymäkohta Kangasmaa-Minnin (1986: 7–8) ja Mitrusen (2005: 24) esittämiin huomioihin (ks. luku 2.2.1) sananloppuisten possessiivisuffiksien kulumisesta ja persoonapronominista omistusilmauksen vahvistajana. Lisäksi Helasvuon (2014: 456) tulosten perusteella pronominin ilmipano on yleisempää yksikön 1. kuin 2. persoonassa, ja minun aineistoni perusteella myös omistusmuodoissa pronominin käyttö on yleisempää 1. kuin 2. persoonassa. Toisaalta vuorovaikutukselliset tekijät ja subjektin diskurssiasema vaikuttavat merkittävästi pronominin ilmipanoon, kuten Väänänen (2016) on väitöstutkimuksessaan todennut. Olisikin kiinnostavaa tutkia myös omistusmuotojen käyttöä vuorovaikutuksen näkökulmasta.

4.2 Omistuksen lajit

4.2.1 Sukulaisuussuhteet ja muut ihmissuhteet

Sukulaisuussuhteet ovat lähtökohtaisesti erottamatonta omistusta, ja sukulaisuussanat muodostavat semanttisesti selkeän, yleensä suljetun luokan. Aineistossani esiintyy 20 eri lekseemiä, jotka ilmaisevat sukulaisuussuhteita (lekseemin esiintymien lukumäärä sulkeissa): *vanhempi* (8), *äiti* (6), *lapsi* (5), *isä* (4), *veli* (4), *kummitäti* (3), *sisko* (3), *systeri* (3), *pikkusysteri* (2), *serkku* (2), *tytär* (2), *isotäti* (1), *isoäiti* (1), *mies* (1), *mummo* (1), *pikkusisko* (1), *poika* (1), *serkkupoika* (1), *sisar* (1) ja *suku* (1). Sukulaisuussuhteita ilmaisevien omistusmuotojen määrä ja jakauma on esitetty taulukossa 6.

Taulukko 6. Sukulaisuussuhteet, yksikön 1. ja 2. persoonan refleksiiviset ja ei-refleksiiviset omistusmuodot.

Muototyyppi	Refleksiiviset	Ei-refleksiiviset	Yhteensä
A: <i>äitini / äitisi</i>	5 (62,5 %)	4 (9,5 %)	9
B: <i>minun äitini / sinun äitisi</i>	0	8 (19,0 %)	8
C: <i>minun äiti / sinun äiti</i>	3 (37,5 %)	30 (71,4 %)	33
Yhteensä	8	42	50

Refleksiivisten omistusmuotojen osuus on sukulaisuussuhteiden luokassa 16,0 % (8/50) eli merkittävästi pienempi kuin koko aineistossa (28,6 %). Refleksiiviset omistusmuodot jakautuvat muototyyppeihin A ja C suunnilleen samassa suhteessa kuin koko aineistossa, mutta koska refleksiivisten muotojen kokonaismäärä on niin pieni, ei tulos ole ylipäättään kovin luotettava. Ei-refleksiivisistä omistusmuodoista 28,6 % (12/42) kuuluu suffiksillisiin muototyyppeihin A ja B, mikä on jo huomattavasti enemmän kuin koko aineistossa (17,5 %, 48/274). Tämä viittaisi siihen, että erottamatonta omistusta edustavissa sukulaisuusilmauksissa on jonkin verran muuta aineistoa enemmän taipumusta possessiivisuffiksien käyttöön.

Sukulaisuussanojen käyttö ei ole aineistossa tasaista vaan painottunut tiettyihin keskusteluihin. Esimerkiksi lekseemit *sisko*, *systeri*, *pikkusysteri* ja *pikkusisko* esiintyvät aineistossa yhteensä 9 kertaa, joista 7 esiintymää on keskustelussa SG123. Tuossa keskustelussa esiintyvät lisäksi lekseemit *vanhempi*, *äiti*, *isä* ja *lapsi*, joista kukin vain kerran. *Sisko*-sanojen poikkeuksellinen frekvenssi kyseisessä keskustelussa selittyy sillä, että erään puhujan *pikkusisko* vain sattuu nousemaan keskustelunaiheeksi useampaan kertaan. Kuudessa keskustelussa ei käytetä lainkaan sukulaisiin viittaavia omistusmuotoja.

Sukulaisuussanojen kokonaismäärä (50) ja suhteellinen osuus koko aineistosta (13,0 %) on huomattavasti vähäisempi kuin esimerkiksi Mitrusella (2005: 76–77), jonka tutkimuksessa yksikön 1. persoonan ei-refleksiivisistä omistusmuodoista 41,2 % oli perheaiheisia sanoja. Tämä kertoo murrehaastatteluaineiston ja keskusteluaineiston välisestä erosta: haastattelussa aihepiirinä on usein oma elämä ja erityisesti lapsuuden perhe nousee informanttien kertomuksissa esiin. Arkikeskusteluissa aihepiirit valikoituvat vapaammin, ja kaikesta päätellen oma perhe tai suku ei olekaan erityisen yleinen tai ainakaan keskustelua hallitseva aihepiiri.

Huomionarvoista on myös, että puolisoa tai kumppania edustaa aineistossani vain yksi lekseemi, *mies*, joka esiintyy vain kerran. Voi olla, että toisilleen tutut keskustelijat viittaavat kumppaniinsa enemmän tämän etunimellä kuin yleisnimellä ja omistusmuodolla (*mun mies* jne.). Tämäkin viittaisi siihen, että puolisoon tai kumppaniin viittaavat lekseemit eivät ole yhtä prototyyppisesti erottamattomia kuin vaikkapa *äiti* tai *sisko*.

Toisaalta on havaittu (esim. Dahl–Koptjevskaja-Tamm 2001: 201–204, 213–214; Kiuru 1996: 88, 91), että myös sukulaisiin, etenkin lähimpiin perheenjäseniin viittaavia sanoja käytetään usein ”paljaina” eli ilman tarkenteita, esim. germaanisissa kielissä ilman määräisen muodon päätettä tai artikkelia tai suomen kielessä ei-omistusmuodossa (pelkkä *äiti* pro *äitini*, *mun/meidän äiti*). Lekseemit *äiti*, *isä* ym. muistuttavat siis monin paikoin erisnimiä. Syntaktisesti ne ovat tyyppillisesti subjekteja, ja puhuja itse (puheenvuoron ’minä’) toimii implisiittisesti viittauspisteenä tai ankkurina, johon viittauksen kohde (*äiti*) suhteutuu (Dahl–Koptjeskaja-Tamm 2001: 201–203, 209). Tällaiset ”paljaat” sukulaisuussanat, jotka vaihtoehtoisesti voisivat esiintyä myös yksikön tai monikon 1. persoonan omistusmuodossa, jolloin omistaja toimii viittauspisteenä eksplisiittisesti, jäävät nyt tutkimukseni rajauksen ulkopuolelle.

Muita ihmissuhteita ilmaisevat omistusmuodot koostuvat yhteensä 22 eri lekseemistä: *kaveri* (6), *työkaveri* (6), *koulukaveri* (2), *naapuri* (2), *ystävä* (2), *analyttikko* (1), *asiakas* (1), *filosofian opettaja* (1), *hoitajätkä* (1), *hoitolapsi* (1), *idoli* (1), *kirjanpitäjä* (1), *kollega* (1), *kurssikaveri* (1), *kämppis* (1), *kämppäkaveri* (1), *lemppari-ihminen* (1), *opiskelukaveri* (1), *rakas* (1), *rippipappi* (1), *timpuri* (1) ja *tuomari* (1). Näiden omistusmuotojen jakauma on esitetty taulukossa 7.

Taulukko 7. Muut ihmissuhteet, yksikön 1. ja 2. persoonan refleksiiviset ja ei-refleksiiviset omistusmuodot.

Muototyyppi	Refleksiiviset	Ei-refleksiiviset	Yhteensä
A: <i>ystäväni / ystäväsi</i>	2 (33,3 %)	1 (3,4 %)	3
B: <i>minun ystäväni / sinun ystäväsi</i>	0	1 (3,4 %)	1
C: <i>minun ystävä / sinun ystävä</i>	4 (66,7 %)	27 (93,1 %)	31
Yhteensä	6	29	35

Muiden ihmissuhteiden luokassa refleksiivisten muotojen osuus kaikista omistusmuodoista on vain 17,1 % (6/35). Refleksiivisten omistusmuotojen jakauma A- ja C-muototyyppien välillä on lähes päinvastainen kuin sukulaisuussuhteiden luokassa, mutta refleksiivisten tapausten

kokonaismäärä on jälleen liian pieni, jotta siitä voisi tehdä luotettavia johtopäätöksiä. Eirefleksiivisissä omistusmuodoissa taas suffiksilliset muototyytit A ja B ovat sukulaisuusilmauksiin ja koko aineistoon verrattuna aivan marginaalisia. Tämä puoltaa hypoteesiani, jonka mukaan possessiivisuffiksien käyttö eli omistuksen merkitseminen pääsanaan on yleisempää erottamattomassa (esim. sukulaisuus) kuin erotettavissa olevassa (esim. muut ihmissuhteet) omistuksessa.

Ottaen huomioon, että muiden ihmissuhteiden omistusmuotoja on yhteensä 35 tapausta, on erilekseemien diversiteetti merkittävämpää kuin sukulaissanoissa. Toisaalta yhteensä 17 tapauksessa lekseemina tai yhdyssanalekseemin perusosana on *kaveri*. Jos mukaan lasketaan myös *ystävä* sekä *kämppekaverista* lyhenetty *is*-johdos *kämppis*, on ystävyys- tai toverisuhteita ilmaisevia omistusmuotoja yhteensä 24 tapausta 35 tapauksesta eli yli kaksi kolmasosaa. Työ- tai asiakkuussuhdetta ilmaisevat lekseemit *asiakas*, *kirjanpitäjä*, *kollega* ja *timpuri* sekä toki myös *työkaveri*, joka kuitenkin implikoi merkitykseltään läheisempää ja välittömämpää suhdetta. *Filosofian opettaja* ja *rippipappi* taas ilmaisevat hierarkkisempaa opettaja–oppilassuhdetta. *Hoitojätkä* ja *hoitolapsi* -tapauksissa omistaja toimii kyseisten lasten lastenhoitajana.

Kokonaisuutena muut ihmissuhteet muodostavat melko selvästi rajatun, ihmistarkoitteisen omistuksen lajin. Omistusmuodon tarkoite ei kuitenkaan ole vain konkreettinen (tietty ihminen), vaan omistusmuoto antaa sukulaisuussuhteisiin verrattuna abstraktimpaa tietoa omistajan ja tarkoitteen suhteesta. Esimerkiksi esimerkissä 2 *sun idoli* voidaan tulkita abstraktina, kuvailevana käsitteenä (’ihailun kohde’) eikä niinkään konkreettisena tarkoitteena. Esimerkissä 3 omistusmuodon *mun tuomari* päätehtävä on luonnehtia puhujan ja Jumalan välistä, hyvinkin käsitteellistä suhdetta.

2) oonks mä *sun idoli* (SG438: 1601)

3) kuitenkin jumala o *mun tuomari* (SG440: 1498)

4.2.2 Ruumiinosat ja abstrakti erottamaton omistus

Ruumiinosia ilmaisevat omistusmuodot kattavat aineistossani yhteensä 27 eri lekseemiä. Ruumiinosat muodostavat omistuksen lajina semanttisesti selvärajaisen ja yksiselitteisen luokan. Useammin kuin kerran esiintyviä lekseemejä ovat *maha* (7), *käsi* (6), *tukka* (6), *pää* (5), *hiukset* (4), *jalka* (4), *polvi* (3), *hammas* (2) ja *syli* (2). Kertaesiintymiä ovat *harteet*, *huivi*

(idiomissa *vetää huiviin*), *kaula*, *klyyvari*, *luomi*, *nenä*, *nilkka*, *nyrkki*, *olka*, *poskipää*, *pylly*, *reisi*, *selkä*, *sormi*, *suu*, *sylkky*, *vartalo* ja *varvas*. Omistusmuotojen jakauma on esitetty taulukossa 8.

Taulukko 8. Ruumiinosat, yksikön 1. ja 2. persoonan refleksiiviset ja ei-refleksiiviset omistusmuodot.

Muototyyppi	Refleksiiviset	Ei-refleksiiviset	Yhteensä
A: <i>käteni / kätesi</i>	15 (88,2 %)	0	15
B: <i>minun käteni / sinun kätesi</i>	0	10 (23,8 %)	10
C: <i>minun käsi / sinun käsi</i>	2 (11,8 %)	32 (76,2 %)	34
Yhteensä	17	42	59

Ruumiinosa-aiheisista omistusmuodoista 28,8 % (17/59) on refleksiivisiä, mikä on suunnilleen saman verran kuin kokonaisuaineistossa. Refleksiivisistä muodoista muototyyppi A:n osuus on huomattavasti korkeampi (88,2 %) kuin koko aineistossa (62,7 %), ja suffiksittomia C-tyypin muotoja on lukumäärällisesti vain kaksi. Toisaalta ei-refleksiivisissä tapauksissa ei ole lainkaan A-tyypin muotoja, mutta kaksoismerkittyä, sekä suffiksin että pronominimääritteen sisältävää B-tyyppiä kuitenkin 23,8 %, mikä on sekin enemmän kuin suffiksillisten muotojen (A- ja B-tyyppi) osuus koko aineiston tasolla (17,5 %).

Ruumiinosten luokkaan kuuluu aineistossani myös muutama tapaus niin kutsuttua irrallista genetiiviä. Nämä tapaukset ovat kaikki samalta puhujalta, joka valittelee kätensä kipeyttä, kuten esimerkissä 4. Olen laskenut irralliset genetiivit omistusmuodoiksi niiden sisältämän possessiivisuffiksin perusteella, mutta niiden tulkinta attributiiviseksi omistusmuodoksi ei ole aivan ongelmatonta.

4) *mun on käteni kipee* (SG355: 425)

Huumon ja Inaban (1997: 28, 32) mukaan irrallinen genetiivi on tulkittu vaihtelevasti joko pääsanastaan erkaantuneeksi attribuutiksi tai genetiivin adverbaaliseksi käytöksi.

Ensimmäisessä tapauksessa esimerkin 4 voisi tulkita pohjautuvan lauseeseen *Mun käteni on kipee*. Huumo ja Inaba (mt.: 44–45) kuitenkin puoltavat irrallisen genetiivin tulkintaa adverbialiksi mm. volgalaiskielten vastaavien rakenteiden perusteella ja katsovat, että irrallista genetiiviä tulisi pitää aivan itsenäisenä omistuskonstruktioyppinä, joka palautuu vanhaan uralilaiseen, genetiivipohjaiseen verbaaliseen omistusrakenteeseen, jonka itämerensuomen paikallissijapohjainen omistusrakenne on enimmäkseen syrjäyttänyt (suomalais-ugrilaisista omistusrakenteista ks. myös Inaba 1998 ja Kangasmaa-Minn 1993).

Abstraktiin erottamattomaan omistukseen olen luokitellut vain viiden eri lekseemin muodostamia omistusmuotoja: *mieli* (6), *elämä* (5), *ääni* (5), *henki* (2, merkityksissä 'hengitys' ja 'elämä') ja *ikä* (1, merkityksessä 'elämä'). Katson näiden lekseemien tarkoitteiden olevan perustavanlaatuisesti erottamaton osa niiden omistajaa (ihmistä), mutta ne ovat ainakin osin abstrakteja ominaisuuksia eivätkä konkreettisia, käsinkosketeltavia ruumiinosia. Abstraktin erottamattoman omistuksen omistusmuotojen jakautuminen on eritelty taulukossa 9.

Taulukko 9. Abstrakti erottamaton omistus, yksikön 1. ja 2. persoonan refleksiiviset ja ei-refleksiiviset omistusmuodot.

Muototyyppi	Refleksiiviset	Ei-refleksiiviset	Yhteensä
A: <i>ääneni / äänesi</i>	8 (100 %)	0	8
B: <i>minun ääneni / sinun äänesi</i>	0	2 (18,2 %)	2
C: <i>minun ääni / sinun ääni</i>	0	9 (81,8 %)	9
Yhteensä	8	11	19

Omistusmuototyyppien jakauma muistuttaa ruumiinosien vastaavaa, mutta on huomattava, että tämä omistuksen laji on luokitukseni luokista kaikkein pienin. Luokka on lisäksi monella muullakin tapaa problemaattinen.

Mieli esiintyy aineistossa kuudesti, ja näistä viisi tapausta on *minun mielestä* - postpositorakenteita, jotka ovat ei-refleksiivisiä ja possessiivisuffiksittomia. Tämä on yllättävän vähän, sillä oletettavasti mielipiteen ilmaukset olisivat keskusteluaineistossa huomattavasti frekventimpiä. Arkisyn-korpuksessa suurin osa *mielestä*-ilmauksista on kuitenkin koodattu sanaluokaltaan adpositioiksi eikä substantiiveiksi, joten ne ovat jääneet aineistoni ulkopuolelle. *Mielestä*-ilmausten tarkempi tutkiminen vaatisi siis oikeastaan erillisen (todennäköisesti varsin laajan) aineiston kokoamista. Esimerkiksi Mitrunen (2005: 86–92) on kuitenkin jo kartoittanut kattavasti *mielestä*-ilmauksia Tampereen puhekielessä.

Muista lekseemeistä yleisimmät ovat *ääni* ja *elämä*. *Ääni* esiintyy ainoastaan ei-refleksiivisinä omistusmuotoina, joista kaksi on muototyyppiä B, kuten esimerkissä 5 ja kolme muototyyppiä C, kuten esimerkissä 6. Molemmissa esimerkkitapauksissa puheenaiheena on ilmeisesti nauhuri, jolla keskustelua tallennetaan. Tutkimustilanne on siis vaikuttanut aineistoon. *Ääntä* on luonteeltaan lähellä *henki* ('hengitys'), joka esiintyy aineistossa vain kerran, refleksiivisenä ja muototyyppissä A, esimerkissä 7.

- 5) se kuulee *sun äänes* tänne katto (D131: 1044)
- 6) hei kuuluuk kuuluuks *mun ääni* sinne iha selevästi (SG111: 57)
- 7) vedä *henkeesi* (SG396: 1985)

Elämä esiintyy aineistossa neljästi refleksiivisenä ja kerran ei-refleksiivisenä. Refleksiiviset tapaukset ovat muototyyppiä A ja toimivat adverbialina, kuten esimerkissä 8. *Ikä* esiintyy vastaavassa muodossa, kontekstissa ja merkityksessä esimerkissä 9. Myös *henki* esiintyy merkityksessä 'elämä', refleksiivisenä ja suffiksillisena esimerkissä 10. Ei-refleksiivisenä *elämä* on suffiksiton ja toimii lauseen subjektina esimerkissä 11.

- 8) niin mä oon kolme kertaa *elämässäni* ollu tupakkalakossah (SG437: 731)
- 9) ku melkein koko *ikäni* oon ollu sella sellases ihan suoras asiakaspalvelussa (SG438: 57)
- 10) et mä meinasi iha niin ku siis *henkeni* menettä niitten kans (Sapu118: 256)
- 11) *sun sun elä elämä* menee ihan pielee sitte (SG438: 1909)

Elämässäni- ja *koko ikäni* -adverbiaalit lienee kuitenkin paras katsoa siinä määrin kiteytyneiksi rakenteiksi, ettei niiden perusteella voi tehdä johtopäätöksiä muiden semanttisesti samankaltaisten lekseemien toiminnasta. Kokonaisuutena abstraktin erottamattoman omistuksen luokka on siis tämän aineiston perusteella varsin marginaalinen eikä se muodosta sisäisesti koherenttia omistuksen lajia.

4.2.3 Konkreettinen omistus

Konkreettinen omistus on omistuksen lajeista lähimpänä arkikielen omistuskäsitystä. Vaikka esimerkiksi *possessiivisuffiksia* ja *omistusliitettä* on välillä pidetty ongelmallisena käsitteenä sen vuoksi, että niillä ilmaistaan paljon muitakin suhteita kuin varsinaisia possessiivisia omistussuhteita, on konkreettinen omistus kuitenkin aineistoni perusteella varsin merkittävä omistuksen laji, johon kuuluu noin neljännes (25,8 %) kaikista omistusmuodoista. Konkreettisen omistuksen omistusmuotojen jakauma on esitetty taulukossa 10.

Taulukko 10. Konkreettinen omistus, yksikön 1. ja 2. persoonan refleksiiviset ja ei-refleksiiviset omistusmuodot.

Muototyyppi	Refleksiiviset	Ei-refleksiiviset	Yhteensä
A: <i>kirjasi / kirjani</i>	11 (37,9 %)	1 (1,4 %)	12
B: <i>minun kirjani / sinun kirjasi</i>	2 (6,9 %)	10 (14,3 %)	12
C: <i>minun kirja / sinun kirja</i>	16 (55,2 %)	59 (84,3 %)	75
Yhteensä	29	70	99

Konkreettisen omistuksen omistusmuodoista 29,3 % (29/99) on refleksiivisiä. Refleksiivistä muodoista alle puolet, yhteensä 44,8 % sisältää possessiivisuffiksin (muototyypit A ja B), kun koko aineiston tasolla osuus on 67,2 % ja muissakin omistuksen lajeissa yleensä yli puolet. Ei-refleksiivisissä tapauksissa suffiksittoman C-typin osuus on 84,3 % mikä taas on vain hivenen suurempi kuin C-typin osuus koko aineistossa (82,5 %). Näyttäisi siis siltä, että juuri konkreettisen omistuksen luokassa on suurin taipumus suffiksittomiin muotoihin myös refleksiivisissä tapauksissa – ei-refleksiivisissä tapauksissahan suffiksittomat muodot ovat enemmistössä myös kaikissa muissa omistuksen lajeissa.

Konkreettinen omistus on tyypillisesti erotettavissa olevaa omistusta. Sen luontevana vastinparina ja vertailukohtana voi pitää ruumiinosien luokkaa: molemmissa omistettavat ovat konkreettisia tarkoitteita (*kirja, käsi*), mutta ero on omistuksen erotettavuudessa.

Ruumiinosien omistuksen lajissa, joka on prototyyppistä erottamatonta omistusta, suffiksillisten muotojen osuus refleksiivisistä muodoista on noin kaksinkertainen (88,2 %).

Tämä on nähdäkseni vahva merkki siitä, että omistuksen erotettavuudella todella on vaikutusta omistusmuodon valintaan eli possessiivisuffiksin käyttö on ainakin refleksiivisissä muodoissa yleisempää juuri erottamattomassa omistuksessa.

Konkreettisen omistuksen omistusmuotoja on aineistossani suhteellisen paljon, ja ne poikkeavat muototyyppijakaumaltaan muista omistuksen lajeista, mikä varmasti vaikuttaa muototyyppien jakaumaan kokonaisaineistossa. Tätä havainnollistaakseni olen taulukkoon 11 erottanut muut kuin konkreettisen omistuksen tapaukset omaksi ryhmäkseen. Kun tätä verrataan kokonaisaineiston tuloksiin (taulukko 3), huomataan että esimerkiksi pelkän possessiivisuffiksin (muototyyppi A) sisältävien refleksiivisten omistusmuotojen osuus nousee 62,7 %:sta 71,6 %:iin.

Taulukko 11. Muu kuin konkreettinen omistus, refleksiiviset ja ei-refleksiiviset muodot (yks. 1. ja 2. p.)

Muototyyppi	Refleksiiviset	Ei-refleksiiviset	Yhteensä
A: <i>kirjani / kirjasi</i>	58 (71,6 %)	6 (2,9 %)	64
B: <i>minun kirjani / sinun kirjasi</i>	3 (3,7 %)	31 (15,0 %)	34
C: <i>minun kirja / sinun kirja</i>	20 (24,7 %)	167 (81,1 %)	187
Yhteensä	81	206	285

Esimerkiksi Mitrusen (2005: 72–73) muutoin varsin mittavassa aineistossa on konkreettisen omistuksen muotoja vain 20, ja Mitrunen toteaa, että ”konkreettista omistusta ilmaisevat tapaukset tuntuvat olevan puhekielessä kovin harvinaisia”, eikä hän usko, ”että niiden merkitys omistusliitteettömyyden lisääntymisessä on ratkaiseva”. Minun aineistoni perusteella näyttää kuitenkin siltä, ettei konkreettinen omistus ole puhekielessä mitenkään harvinaista, vaan kyse on haastatteluaineistoiden ominaispiirteistä verrattuna aitoihin vuorovaikutustilanteisiin. Voi siis kysyä, miltä esimerkiksi Mitrusen (2005) ja Paunosen (1995) tutkimustulokset näyttäisivät, jos konkreettisen omistuksen muotojen osuus tutkimusaineistoissa olisikin korkeampi – olisiko myös omistusliitteettömien tapausten määrä siis yhä suurempi?

Konkreettinen omistus on aineistossani laadullisesti tarkasteltuna melko selkeä ja yhtenäinen omistuksen laji. Vaikka eri lekseemien kirjo on runsas, useimmat konkreettisen omistuksen omistettavat ovat prototyyppisiä ”konkreettisia esineitä”, kuten esimerkin 12 *silmälasit*. Omistettava voi olla myös tila tai osa tilasta, kuten *makuuhuone* ja *ikkuna* esimerkeissä 13 ja 14. Esimerkissä 12 omistus on selvästi pysyvää, possessiivista (ja juridista) omistusta. Esimerkissä 13 omistus ei välttämättä ole juridista (mikäli makuuhuone on vuokra-asunnossa), mutta luonteeltaan kuitenkin pysyvää omistusta. Esimerkissä 14 omistus voi taustakontekstista riippuen olla pysyvää tai väliaikaista, mutta omistussuhteen voisi myös hahmottaa fyysiseksi, lokaaliseksi suhteeksi puhujan ja ikkunan välillä.

12) missä *mun silmälasit* o (SG123: 589)

13) *mun makuuhuone* on isompi (SG444: 400)

14) ja isä alotti ruahol leikkaamiseksi *mun ikkunan* alta (SG113: 750)

Aineistossani on vain muutama yksiselitteisesti väliaikaista tai fyysistä omistusta ilmaiseva tapaus. Esimerkissä 15 on kyse risteilyaluksen hytistä, johon puhujalla on ollut vain väliaikainen käyttöoikeus. Esimerkissä 16 taas puhutaan ilmeisesti nauhoitustilanteessa

käytetystä mikrofonista, jolloin kyse on erityisesti puhuteltavan ja mikrofonin fyysisestä yhteydestä viittaushetkellä.

15) nii *mun hytin* oven taakse tuli niin niin semmonen kolmevuotias lapsi itkemään (SG108: 1291)

16) muistit sä ottaa *su mikim* phois ku sä kävit vessassa (SG440: 1541)

Kuriositeettina mainittakoon tapaus, jossa omistaja ei ehkä olekaan puhuja itse – vaikka toisin voisi yksikön 1. persoonan perusteella olettaa. Keskustelussa SG444 informantit pelaavat pöytäroolipeliä ja selostavat pelihahmojensa toimintaa ensimmäisessä persoonassa, kuten esimerkissä 17.

17) mä istu sii *mu kilven* takana (SG444: 1145)

Omistaja *mä* on esimerkissä 17 siis oikeastaan fiktiivinen pelihahmo, joka istuu kuvitteellisen *kilven* takana fiktiivisessä pelimaailmassa. Roolipelistä riippuen kilvellä on todennäköisesti pelin sääntöjärjestelmässä myös jonkinlainen abstrakti, numeerinen arvo, joka saattaa olla pelin kannalta tärkeämpi kuin kilven (kuviteltu) materiaallinen olemus. Voiko tarkoitteen tällöin katsoa olevan konkreettinen esine, vai onko se abstrakti käsite?

4.2.4 Abstrakti omistus ja muut kuuluvuussuhteet

Määrittelemistäni omistuksen lajeista viimeinen on laaja-alaisin ja heterogeenisin. Tähän luokkaan kuuluu sekä sellaisia omistusmuotoja, joiden tarkoite on abstrakti, että omistusmuotoja, joiden ilmaisema omistajan ja omistettavan suhde poikkeaa luonteeltaan perinteisestä, prototyypisistä omistussuhteesta. Kumpakaan kriteereistä ei ole erityisen helppoa määritellä yksiselitteisesti, joten luokka jää jokseenkin epämääräiseksi. Taulukossa 12 on esitetty omistusmuotojen jakautuminen tässä luokassa.

Taulukko 12. Abstrakti omistus ja muut kuuluvuussuhteet, yksikön 1. ja 2. persoonan refleksiiviset ja ei-refleksiiviset omistusmuodot.

Muototyyppi	Refleksiiviset	Ei-refleksiiviset	Yhteensä
A: <i>lomani / lomasi</i>	28 (66,7 %)	1 (1,3 %)	29
B: <i>minun lomani / sinun lomasi</i>	3 (7,1 %)	10 (12,5 %)	13
C: <i>minun loma / sinun loma</i>	11 (26,2 %)	69 (86,3 %)	80
Yhteensä	42	80	122

Abstraktin omistuksen refleksiivisten tapausten joukossa on 6 olotilaa ilmaisevaa adverbialiaa: *tylsyyksissäni, onnessas, ilkeyksissäni, kauhuissani, huolissani ja ajatuksissani*. Nämä adverbialit ovat luonnostaan refleksiivisiä, ne eivät voi saada pronominimääritettä ja possessiivisuffiksi kuuluu niihin erottamattomasti. Kuten luvussa 2.2.1 totesin, voi nämä muodot tulkita joko substantiivin taivutusmuodoiksi tai kiteytyneiksi adverbeiksi. Yleensä adverbitulkitkaa puoltaa se, että possessiivisuffiksi ei välttämättä kongruoi lauseen subjektin kanssa vaan 3. persoonan suffiksia käytetään myös muiden persoonien yhteydessä: *Olen huolissani ~ huolissaan* (VISK § 386).

Arkisyn-korpuksessa esimerkiksi *huolissa*-pohjainen adverbialia esiintyy kahdesti (esimerkit 18 ja 19 alla), kerran yksikön 1. persoonan suffiksilla ja kerran 3. persoonan suffiksilla varustettuna. Näistä ensimmäinen (esimerkki 18) on tietokannassa annotoitu substantiivin *huoli* taivutusmuodoksi, toinen (esimerkki 19) taas taipumattomaksi adverbiksi (lemma = *huolissaan*). Kuitenkin molemmissa esimerkeissä possessiivisuffiksi on lauseen subjektin mukainen.

18) mä oon just *huolissani* et miten ne selviää ku talvi tulee (SG377: 974)

19) ja äiti ja isi o iha *huolissaa* ku ketää ei näy missää (SG120: 1549)

Myös Mattila (2019: 51) huomasi, että Suomi24-korpuksessa olotilanilmausten 3. persoonan muodot oli analysoitu adverbeiksi, 1. persoonan muodot taas substantiiveiksi. Voi kysyä, onko perusteltua tulkita kaikki 3. persoonan suffiksin sisältävät muodot kiteytyneiksi adverbeiksi. Jos 1. ja 2. persoonan persoonakongruenssia noudattavat muodot (*olen huolissani, olet huolissasi*) tulkitaan substantiivien taivutusmuodoksi, tulisi nähdäkseni myös 3. persoonan persoonakongruenssia noudattavat muodot (*on/ovat huolissaan*) tulkita samoin. Tällöin vain inkongruentit 3. persoonan muodot (*olen/olet huolissaan*) tulkittaisiin adverbeiksi. On myös mahdollista, että Arkisyn-korpuksessa on joitain 1. ja 2. persoonan suffiksin sisältäviä muotoja annotoitukin adverbeiksi, jolloin ne eivät ole päätyneet aineistooni.

Iso suomen kielioppi toteaa, että adverbeissa monikon *i*-tunnuksella tai possessiivisuffiksilla ei ole ”varsinaista alkuperäistä merkitystehtäväänsä: adverbien merkityksen kannalta *i* ei ilmaise monikollisuutta eikä possessiivisuffiksi välttämättä noudata lauseen subjektin persoonaa” (VISK § 386). Jos kuitenkin ajattelee, että possessiivisuffiksin merkitystehtävä on omistussuhteen ilmaiseminen eikä ainoastaan lauseen subjektin persoonan noudattaminen, säilyy kyseinen merkitystehtävä toki myös adverbien leksikaalituessa ja inkongruenteissa

muodoissa. Olotilan adverbialien taustalla voi nähdä vastaavan predikatiivisen omistusrakenteen: *Minulla on huoli/huolia > Olen huolissani; Minulla on kylmä > Olen kylmissäni*. Kyse on siis abstraktista omistussuhteesta, jossa omistettava on tunne tai olotila. Myös esimerkin 18 (yllä) voisi muotoilla suhteellisen luontevasti ja ymmärrettävästi omistuslauseeksi: *mulla on just huoli(a) et miten ne selviää ku talvi tulee*.

Aineistossa on myös kaksi kausaalista adverbialia: *naiiviuttani* ja *häijyyttäni*. Tämä adverbialityyppi, jossa partitiivimuotoiseen ominaisuudennimeen liittyy possessiivisuffiksi (ks. VISK § 997), muistuttaa monin tavoin olotilanilmauksia. Myös kausaalisissa adverbialeissa on kyse abstraktista omistuksesta, jossa omistettava (*naiivius, häijyys*) on omistajan ominaisuus. Nämä adverbialit ovat luontaisesti refleksiivisiä, eivätkä ne ainakaan kovin luontevasti voi saada pronominimääritettä. Esimerkki 20 alla on todellinen esimerkki aineistosta, esimerkki 21 taas oma muodosteeni, jossa pronominimääritteen lisääminen hämärtää lauseen merkitystä: adverbialitulkinnan sijaan *minun naiiviuttani* hahmottuu enemmän lauseen objektiksi kuten esimerkissä 22.

20) enhän minä *naiiviuttani* ymmärtänyt että sinne se hävis (SG43502: 762)

21) enhän minä *minun naiiviuttani* ymmärtänyt

22) hän ei ymmärtänyt *naiiviuttani* ~ *minun naiiviuttani*

Adverbialia-ilmaukset kasvattavat hieman A-muototyypin osuutta refleksiivisistä omistusmuodoista, sillä adverbialeissa muototyypin vaihtelu ei toteudu. Jos nämä adverbialit jätetään huomiotta, on refleksiivisiä omistusmuotoja tässä luokassa yhteensä 36. Niistä 22 tapausta (61,1 %) on muototyyppiä A, 3 (8,3 %) on muototyyppiä B ja 11 (30,6 %) on muototyyppiä C.

Omistajan ominaisuutta tai kykyä ilmaisevaa suhdetta edustavat kausaalisten adverbialien lisäksi esimerkiksi sellaiset lekseemit kuin *neuvottelutaito* ja *voimavara* esimerkeissä 23 ja 24. Merkitykseltään omistajan ominaisuutta tai olotilaa ilmaisee myös *tuuri* esimerkissä 25. Esimerkin 26 *kiukku* taas voidaan tulkita myös tunteeksi. Muita suoranaisia tunteenilmauksia ei aineistossa juuri ole. Ainoa sairautta ilmaiseva lekseemi on esimerkin 27 *dementia*.

23) mä sain kaikki *neuvottelutaitoni* käyttää (SG355: 1748)

24) miun siis noi hheh *voimavarani* ovat ehtyneet (SG151: 2189)

25) no se oli *sun tuuri* (SG355: 1845)

26) toi *sun kiukkus* menee esittämiseksi (SG441: 200)

27) et mä alan olla huolestunu jo jo tosta *sun dementtiastas* (SG438: 1368)

Melko yleisesti omistusmuodoilla ilmaistaan erilaista toimintaa tai tekoa. Esimerkissä 28 omistaja on tekijänä, esimerkissä 29 taas toiminnan kohteena.

28) *miu ma mässytys* kuuluu tosh (SG120: 1074)

29) että et joo että ku tää *mun perehdyttäminen* on ollu vähän heikonpuoleista (SG438: 1540)

Omistusmuodoilla ilmaistaan usein myös kuulumista koulun tai työpaikan kaltaiseen yhteisöön, kuten esimerkeissä 30 ja 31. Kontekstista riippuen *koulu* tai *työpaikka* voi toki olla myös konkreettinen paikka tai tila, esim. *mun koulu on homeessa*, mutta näissä esimerkeissä tarkoite hahmottuu enemmän abstraktina yhteisönä.

30) *mun koulus* on ainaki rajansa (SG441: 305)

31) ni sit jos mä vien *mun työpaikan* asiakkaille (SG446: 1514)

Jotkut muutkin tähän luokkaan sisällyttämistäni omistusmuodot voisi tulkita myös konkreettiseksi omistukseksi. Esimerkissä 32 puhuja neuvoo toista keskustelun osallistujaa, joka on lähdössä risteilylle. Keskustelukontekstin perusteella neuvon voi tulkita samanaikaisesti sekä abstraktia varallisuutta että konkreettista, käteistä rahaa koskevaksi. Esimerkissä 33 taas on selvemmin kyse abstraktista omaisuudesta. Esimerkissä 34 *päätuloverokortti* on keskustelun nauhoittamisen aikoihin vielä varmasti ollut ihan fyysinen kortti, mutta oleellisinta verokortissa on siihen painettu abstrakti veroprosentti, jonka muuttamisesta puhujat keskustelevat, kuten esimerkissä 35.

32) niin muista pitää *rahoistas* huoli (SG124: 538)

33) mä n paljastele *mun* suuria *rahasummiani* (SG346: 1582)

34) sit niil on edellee *mun päätuloverokortti* (SG346: 1666)

35) et nostat niinku *veroprosenttiis* (SG346: 1618)

Olen sisällyttänyt tähän luokkaan myös sellaisia periaatteessa konkreettistarkoitteisia omistusmuotoja, jotka ilmaisevat kuitenkin enemmän tekijän ja teoksen suhdetta kuin omistajan ja omistettavan. Esimerkiksi esimerkissä 36 kyse on puhujan valmistamasta nakkikastikkeesta, jota keskustelun osallistujat paraikaa syövät. Esimerkissä 37 ei ole kyse

puhujan omistamista konkreettisista valokuvista, vaan valokuvista teoksina, joita koskee immateriaalinen tekijänoikeus. Omistaja voi olla myös teoksen kohde, kuten esimerkissä 38.

36) mitä sä tykkäsit *mun nakkikastikkeesta* (SG441: 702)

37) minäkin mä saan Yleltä helvetillisiä korvauksia siitä että ne näyttää *mun valokuvia* (SG396: 1347)

38) tääl on *sun kuvaski* (SG123: 645)

Enimmäkseen omistajana, ilmauksen viittauspisteenä, on joko puhuja (*minä*) tai vastaanottaja (*sinä*). Aineistosta löytyy kuitenkin muutama viittaussuhteeltaan avoin tai geneerinen yksikön 2. persoonan muoto, kuten esimerkissä 39. Avoimia yksikön 2. persoonan ilmauksia on tutkinut esim. Suomalainen (2020).

39) se ei oo uhka jos jollai on tiät sä väkevä lahja tai joku ni se ei se ei oo uhka niinkus su *sun johtajuudelle* (SG440: 1813)

Esimerkissä 40 taas on jälleen kyse roolipelistä, jossa yksikön 2. persoonalla viitataan vastaanottajan pelihahmoon eikä niinkään itse vastaanottajaan. Toisin kuin luvussa 4.2.3 esimerkin 17 yhteydessä mainitsemani kuvitteellinen *kilpi*, esimerkin 40 *injative* (engl. *initiative*) ei kuitenkaan ole edes pelimaailmassa konkreettinen tarkoite, vaan pelihahmon aloitekykyä ja reaktionopeutta kuvaava pelijärjestelmän abstraktio.

40) nii mikä *sun injative* o (SG444: 2702)

Yhteenvedona voi todeta, että abstraktin omistuksen ja muun kuuluvuuden luokkaan kuuluu siis varsin monenlaisia suhteita ilmaisevia omistusmuotoja. Heinen (1995: 34) abstraktin omistuksen esimerkkeinä mainitsevat sairaudet ja tunteet eivät kuitenkaan ole aineistossani yleisiä, vaan useammin omistusmuodoilla ilmaistaan muunlaisia omistajan ominaisuuksia, ja tunteita edustavat lähinnä adverbiaali-ilmaukset.

5 Päätäntö

Olen pro gradu -tutkielmassani tarkastellut, millaisena suomen kielen omistusmuotojärjestelmä ja attributiivisilla omistusmuodoilla ilmaistavat suhteet näyttäytyvät arkikeskusteluaineistojen valossa. Aiempi omistusmuotojärjestelmän tutkimus on rakentunut erityisesti vanhoille murreaineistoille ja 1900-luvun loppupuolen sosiolingvistisille haastatteluaineistoille. Tarkoitukseni oli selvittää, ovatko keskusteluaineistosta saatavat tulokset samansuuntaisia aiemman tutkimuksen kanssa. Lisäksi halusin kielitypologiseen tutkimukseen nojaten luoda omistussuhteiden luokittelun mallin, jota voisi soveltaa suomen kielen omistusmuotojen tutkimiseen, ja selvittää, vaikuttaako esimerkiksi erottamattoman ja erotettavissa olevan omistuksen välinen jako omistusmuotojen vaihteluun. Aiemmassa tutkimuksessa on keskitytty erityisesti omistusmuotojen refleksiivisyyden tarkasteluun, ja omistussuhteiden semantiikkaa on eritelty vähemmän systemaattisesti. Kielitypologiseen, omistusrakenteita koskevaan tutkimukseen perustunut hypoteesini oli, että erottamaton omistus suosisi possessiivisuffiksin käyttöä eli omistuksen merkitsemistä pääsanaan.

Tutkimustuloksistani käy ilmi, että omistusmuotojen vaihtelu Arkisyn-keskusteluaineistossa muistuttaa enimmäkseen aikaisemman tutkimuksen tuloksia. Haastatteluaineistojen luonne ja haastatteluaineistoille tyypilliset aihepiirit kuitenkin vaikuttavat aineistoissa esiintyvien omistusmuotojen määrään ja merkitykseen. Omassa aineistossani esimerkiksi konkreettista omistusta ilmaisevien omistusmuotojen määrä oli merkittävästi runsaampi kuin mitä aiemman tutkimuksen perusteella olisi voinut odottaa. Arkikeskusteluaineisto mahdollisti myös yksikön 2. persoonan muotojen laajemman tarkastelun. Possessiivisuffiksillisten muotojen käyttö oli 2. persoonassa jonkin verran yleisempää kuin 1. persoonassa.

Havaitsin tutkimuksessani myös selkeää tendenssiä possessiivisuffiksin käyttöön, kun omistussuhteessa on kyse sukulaisuussuhteiden tai ruumiinosien kaltaisesta erottamattomasta omistuksesta, ja toisaalta taipumusta possessiivisuffiksin katoon juuri konkreettisen, erotettavissa olevan omistuksen kohdalla. Nämä taipumukset näkyvät erityisesti refleksiivisissä omistusmuodoissa. Kuitenkaan erottamaton ja erotettavissa oleva omistus eivät muodosta suomen kielessä samalla tavoin toisistaan erillisiä kieliopillisia kategorioita kuin joissain muissa kielissä. Tutkimusaineistoni oli myös sen verran suppea, että asiaa olisi hyvä tutkia vielä suuremmalla aineistolla ja sellaisilla laskennallisilla menetelmillä, joilla tilastollisesti merkitseviä eroja saataisiin esiin.

Omistusmuotojen tutkimusta korpusaineistoin hankaloittaa se, että possessiivisuffiksi voi liittyä monenlaisiin kielellisiin rakenteisiin. Omassa tutkimuksessani ongelmallisina näyttäytyivät varsinkin *mielestä(ni)*-ilmaukset ja olotilaa ilmaisevat adverbiaalit, kuten *huolissani ~ huolissaan*. Näiden rakenteiden tulkinta joko substantiivin taivutus- ja omistusmuodoksi tai toisaalta kiteytyneeksi adverbiksi tai adpositioksi ei ole itsestään selvää. Näiden tulkinnanvaraisten rakenteiden löytäminen ja tunnistaminen korpusaineistoista morfosyntaktisin perustein voi olla hankalaa, jos niiden analysointi ja annotointi on vaihtelevaa. Myös määritteettömien sukulaisuussanojen ja omistusmuotoisten sukulaisuussanojen (*isä vs. isäni, meidän isä*) vertailu vaatisi lekseemilähtöistä aineistonkeruuta.

Suomen kielen omistusmuotojärjestelmää on viime vuosikymmeninä tutkittu varsin vähän, vaikka se on ollut merkittävässä muutoksessa jo pitkään. Tarvetta olisi monenlaiselle lisätutkimukselle. Paunosen (1995) ja Mitrusen (2005) tutkimuksia olisi hyvä jatkaa uusilla Helsingin ja Tampereen puhekielten pitkittäiskorpusten 2010-luvun aineistoilla, jotta diakroninen kuva omistusmuotojärjestelmän muutoksesta saadaan päivitettyä. Myös kirjoitetun kielen eri tekstilajien ja rekisterien tarkastelu voisi tuottaa arvokasta tietoa. Possessiivisuffiksien aseman heikkeneminen herättää ajoittain voimakkaitakin tunteita niin kielenhuoltajissa kuin maallikoissa, mutta muutoksen etenemistä puhutusta kirjoitettuun kieleen ei ole juurikaan tutkittu sitten 1990-luvun.

Tutkimusaineistossani on myös viitteitä siitä, että puhujat käyttävät omistusmuotojen vaihtelua hyväkseen joko tietoisesti tai tiedostamatta esimerkiksi tuomaan puheeseen ironista tai ylätyylistä sävyä. Kansanlingvistinen tutkimus voisi valottaa sitä, miten hyvin kielenkäyttäjät tiedostavat omistusmuotojärjestelmän vaihtelun ja millaisia käsityksiä ja asenteita esimerkiksi possessiivisuffiksien käyttöön tai käyttämättömyyteen liitetään. Vuorovaikutuslingvistiikan keinoin taas voitaisiin selvittää, miten omistusmuotojen vaihtelua mahdollisesti käytetään kielellisenä resurssina ja millaisia tehtäviä omistusmuodoilla on vuorovaikutuksen rakentamisessa. Omistusmuotojen vuorovaikutuksellisten tehtävien tarkastelu voisi valaista etenkin havaitsemaani eroa yksikön 1. ja 2. persoonan omistusmuotojen välillä.

6 Lähteet

Aineslähteet

Arkisyn. Suomenkielisten arkikeskustelujen morfosyntaktinen tietokanta. Tietokanta rakennettu Turun yliopistossa, aineisto Helsingin yliopiston Keskusteluntutkimuksen arkistosta ja Turun yliopiston Lauseopin arkistosta. Suomen kielen ja suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen oppiaine, Turun yliopisto.

Muut lähteet

- Dahl, Östen – Koptjevskaja-Tamm, Maria 2001: Kinship in grammar. *Dimensions of Possession*. Typological Studies in Language 47. Toim. Irène Baron, Michael Herslund ja Finn Sørensen. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam–Philadelphia.
- Dryer, Matthew S. 2013: Position of Pronominal Possessive Affixes. *WALS* 57. Saatavissa: <http://wals.info/chapter/57>. [Viitattu 22.4.2022.]
- Edygarova, Svetlana 2009: Attributive possession in Udmurt language. *Linguistica Uralica* 45, s. 101–118. Eesti Teaduste Akadeemia, Tallinn.
- Hakulinen, Lauri 1979: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. Neljäs, korjattu ja lisätty painos. Otava, Helsinki.
- Helasvuo, Marja-Liisa 2014: Searching for motivations for grammatical patternings. *Pragmatics* 24:3, s. 453–476. International Pragmatics Association.
- Huumo, Tuomas – Inaba, Nobufumi 1997: Irrallinen genetiivi ja omistusrakenteen ongelma. *Vir.* 101, s. 27–48.
- Häkkinen, Kaisa 1994: *Agricolasta nykykieleen. Suomen kirjakielen historia*. WSOY, Porvoo–Helsinki–Juva.
- 2002: *Suomen kielen historia 1. Suomen kielen äänne- ja muotorakenteen historiallista taustaa*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 69. Turun yliopisto, Turku.
- Heine, Bernd 1997: *Possession. Cognitive sources, forces and grammaticalization*. Cambridge Studies in Linguistics 83. Cambridge University Press, Cambridge.
- Ikola, Osmo 1992: Omistusliitteiden harvinaistuminen. *Yhteiskunta muuttuu – kieli muuttuu*, s. 176–196.
- Inaba, Nobufumi 1998: Suomalais-ugrialaisten kielten omistusrakenteesta: typologinen ja geneettinen näkökulma. *Kieliopillistumisesta, analogiasta ja typologiasta*. Toim. Anneli Pajunen. Suomi 185. SKS, Helsinki.
- Janda, Laura A. – Antonsen, Lene 2016: The Ongoing Eclipse of Possessive Suffixes in North Saami: A Case Study in Reduction of Morphological Complexity. *Diachronica: International Journal for Historical Linguistics* 33:3, s. 330–366. John Benjamins Publishing Company.
- Järvinen, Riitta 2011: *Hämäläismurteiden omistusmuotojärjestelmän muutos näennäis- ja reaaliajassa*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston kieli-, käänös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö. Saatavissa: <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uta-1-21790>.

- Kangasmaa-Minn, 1986: Possessiivisuffiksin apologia. *SJ* 28, s. 7–16.
- 1993: Suomalais-ugrilaiset omistussuhteet. *Systeemi ja poikkeama. Juhlakirja Alho Alhoniemen 60-vuotispäiväksi 14.5.1993*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 42. Turun yliopisto, Turku.
- Kankaanpää, Salli 1999: Omaatko hyvän kielitaidon ja paljon työkokemusta? *Kielikello* 1/1999. Kotimaisten kielten keskus. Saatavissa: <https://www.kielikello.fi/-/omaaatko-hyvan-kielitaidon-ja-paljon-tyokokemusta->. [Viitattu 22.4.2022.]
- 2009: Omistusliitteet kuuluvat yleiskieleen. *Kielikello* 3/2009. Kotimaisten kielten keskus. Saatavissa: <https://www.kielikello.fi/-/omistusliitteet-kuuluvat-yleiskieleen>. [Viitattu 22.4.2022.]
- Kiuru, Silva 1996: Mitä murrenäytteet kertovat omistusmuodoista? *Vir.* 100, s. 82–94.
- Kuparinen, Olli 2021: *Muutoksen mekanismit. Kolmen aikapisteen reaaliaikatu tutkimus Helsingin puhekielestä*. Tampereen yliopiston väitöskirjat 428. Tampereen yliopisto, Tampere.
- LA = Lauseopin arkisto. [Verkkodokumentti.] Suomen kieli ja suomalais-ugrilainen kielentutkimus, Humanistinen tiedekunta, Turun yliopisto. Saatavissa: <https://www.utu.fi/fi/yliopisto/humanistinen-tiedekunta/suomen-kieli-ja-suomalais-ugrilainen-kielentutkimus/lauseopin-arkisto>. [Viitattu 22.4.2022.]
- Langacker, Ronald W. 1995: Possession and possessive constructions. *Language and the Cognitive Construal of the World*. Trends in Linguistics. Studies and Monographs 82. Toim. John R. Taylor ja Robert E. MacLaury. Mouton de Gruyter, Berlin – New York.
- Lindén, Eeva 1959: Possessiivisuffiksien viittaussuhteista. *Verba docent. Juhlakirja Lauri Hakulisen 60-vuotispäiväksi 6.10.1959*, s. 294–308. Toim. Pertti Virtaranta, Terho Itkonen ja Paavo Pulkkinen. SKS, Helsinki
- Maamies, Sari 1998: Omaako lääke sivuvaikutuksia? *Kielikello* 4/1998. Kotimaisten kielten keskus. Saatavissa: <https://www.kielikello.fi/-/omaako-laake-sivuvaikutuksia->.
- Mark, Julius 1925: *Die Possessivsuffixe in den uralischen Sprachen. I. Hälfte*. [Digitoitu.] Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia 54. Société Finno-Ougrienne, Helsinki. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2016090123383>.
- Markula, Karoliina 2016: Olin huolissaan sinusta – vai huolissani? *Kielikello* 3/2016. Kotimaisten kielten keskus. Saatavissa: <https://www.kielikello.fi/-/olin-huolissaan-sinusta-vai-huolissani->. [Viitattu 22.4.2022.]
- Mattila, Markus 2019: ”Olen pahoillani ja huolissaan” – Tutkimus persoonakongruenssista olotilanilmausidiomeissa Suomi24-korpuksessa 2001–2017. Pro gradu -tutkielma. Fakulteten för humaniora, psykologi och teologi, Åbo Akademi. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019062421760>.
- Mitrunen, Hanna-Marika 2005: *Possessiivikongruenssi ja muut omistusliiteilmaukset Tampereen puhekielessä 1970- ja 1990-luvulla*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston kieli- ja käänntieteen laitos. Saatavissa: <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uta-1-15093>.
- Nichols, Johanna 1992: *Linguistic Diversity in Space and Time*. University of Chicago Press, Chicago.
- Nichols, Johanna – Bickel, Balthasar 2013: Locus of Marking in Possessive Noun Phrases. *WALS* 24. Saatavissa: <https://wals.info/chapter/24>. [Viitattu 22.4.2022.]

- Nikiforidou, Kiki 1991: The meanings of the genitive: A case study in semantic structure and semantic change. *Cognitive Linguistics* 2:2, s. 149–205. Mouton de Gruyter, Berlin – New York.
- Palander, Marjatta 1998: Kolmannen persoonan omistusliitteen ei-refleksiivinen käyttö. *Vir.* 102, s. 529–549.
- Paunonen, Heikki 1992: Kielettären koulijat. *Yhteiskunta muuttuu – kieli muuttuu*, s. 150–175.
— 1995: Puhesuomen muuttuva omistusmuotojärjestelmä. *Vir.* 99, s. 501–531.
- Remes, Hannu 2009: *Muodot kontrastissa. Suomen ja viron vertailevaa taiputusmorfologiaa.* Acta Universitatis Ouluensis. B Humaniora 90. Oulun yliopisto, Oulu.
- Saarimaa, E. A. 1971: *Kielenopas.* Kahdeksas painos. WSOY, Porvoo–Helsinki.
- Setälä, E. N. 1973: *Suomen kielen lauseoppi.* Kuudestoista painos. Otava, Helsinki.
- SJ = *Sananjalka.* Suomen Kielen Seuran vuosikirja. Suomen Kielen Seura, Turku.
- SKS = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Suomalainen, Karita 2020: *Kuka sinä on? Tutkimus yksikön 2. persoonan käytöstä ja käytön variaatiosta suomenkielisissä arkikeskusteluissa.* Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C, osa 499. Scripta Lingua Fennica Edita. Turun yliopisto, Turku.
- WALS = *The World Atlas of Language Structures Online.* [Verkkójulkaisu.] Toim. Matthew S. Dryer ja Martin Haspelmath. Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology, Leipzig. Saatavissa: <http://wals.info/>.
- Vartiainen, Pentti 2002: Kolmannen persoonan possessiivisuffiksin viittaussuhteet suomen yleiskielessä. *SJ.* 44, s. 7–58.
- Vir.* = *Virittäjä.* Kotikielen Seuran aikakauslehti. Kotikielen Seura, Helsinki.
- VISK = *Iso suomen kielioppi.* [Verkkoversio.] Toim. Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen ja Irja Alho. SKS, Helsinki 2004. Saatavissa: <http://scripta.kotus.fi/visk/>. [Viitattu 22.4.2022.]
- Väänänen, Milja 2016. *Subjektin ilmaiseminen yksikön ensimmäisessä persoonassa. Tutkimussuomen vanhoista murteista.* Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C, osa 430. Scripta Lingua Fennica Edita. Turun yliopisto, Turku.
- Yli-Vakkuri, Valma 1992: Suomen kielen omistusliitteen tulevaisuus. Prognosis vuosien 1991 ja 1992 ylioppilaskirjoitusten äidinkielen kokeen pohjalta. *SJ.* 34, s. 77–88.
- Yhteiskunta muuttuu – kieli muuttuu. Nykysuomen Seuran 10-vuotisjuhlakirja.* Toim. Valma Yli-Vakkuri, Maija Länsimäki ja Aarre Nyman. WSOY, Porvoo–Helsinki–Juva 1992.